

Raport

**Dziecko z autyzmem.
Dostęp do diagnozy, terapii i edukacji
w Polsce.**

Zebrała i opracowała: Paulina Szymańska, JiM

2016

Raport JiM

**Dziecko z autyzmem.
Dostęp do diagnozy,
terapii i edukacji w Polsce.**

2016

Raport powstał na podstawie:

- **432 badań ankietowych** przeprowadzonych z rodzicami i opiekunami osób z całościowymi zaburzeniami rozwoju
- danych pozyskanych z **Narodowego Funduszu Zdrowia**
- danych pozyskanych z **Ministerstwa Edukacji Narodowej** i z Systemu Informacji Oświatowej
- komunikatu z badań **Centrum Badania Opinii Społecznej**
- badań naukowych opublikowanych w medycznej bazie danych **PubMed**
- danych pozyskanych z **Naczelnej Izby Lekarskiej**
- oraz innych źródeł podanych w bibliografii

Tomasz Michałowicz, prezes Fundacji JiM

Jestem dumny.

Ponad pół roku ciężkiej pracy. Uzyskanie danych z NFZ, MEN i innych publicznych instytucji. Przeprowadzenie 432 badań ankietowych z rodzicami dzieci z autyzmem i zespołem Aspergera. Takiego dużego badania nikt w Polsce jeszcze nie zrobił.

Co wiemy?

Wiemy, że Narodowy Fundusz Zdrowia wydaje pieniądze na diagnozę i terapię dzieci z autyzmem bez planu, bez żadnej strategii. W jednym województwie przeznaczają na pomoc dla naszych dzieci zawrotną sumę 7 mln zł. A w innym, w którym mieszka tyle samo ludzi, zero. Dokładnie zero, nic. Znamy z nazwy i z adresu każdą placówkę, która ma kontrakt z NFZ. Wiemy ile dzieci diagnozuje, ile ma w terapii. Wiemy ile pieniędzy z NFZ dostaje. Te dane są publiczne. Każdy mógł o nie poprosić. Przez tyle lat nie zrobił tego nikt.

Wiemy, że rodzice odbijają się od ściany. Że gdy przychodzą do lekarza rodzinnego zaniepokojeni rozwojem dziecka, to trzy czwarte lekarzy odsyła ich do domu. Wtedy, kiedy liczy się każdy dzień, gdy każdy dzień bez terapii to stracona szansa na samodzielność. Wtedy lekarze mówią rodzicom: „on jeszcze z tego wyrośnie”, albo „to normalne, proszę nie panikować”. A to jest właśnie moment kiedy panikować trzeba!

Wiemy, że ponad 17 tysięcy dzieci w polskich szkołach i przedszkolach ma orzeczenie autyzmu bądź zespołu Aspergera. I to jest bardzo smutne. Bo oznacza, że tysiące dzieci wciąż nie ma diagnozy, bądź ich rodzice nie starają się o orzeczenie do szkoły. Biorąc pod uwagę jak polska szkoła traktuje ich dzieci, nie ma im się co dziwić. Blisko jedna trzecia dzieci uczy się w domu, bądź w systemie mieszanym. Szkoła na co dzień ich nie chce.

72% rodziców dzieci z ZA i połowa rodziców dzieci z autyzmem było wzywanych do szkoły, pod pretekstem że ich dziecko „jest niegrzeczne”. Tak, właśnie to wiemy. Połowa dzieci z autyzmem uważana jest przez nauczycieli za „niegrzeczne”. A w większości uczą się w szkołach specjalnych. A ja pytam. Gdzie nauczyciele powinni wiedzieć czym jest autyzm, jeśli nie w takiej szkole? Gdzie powinni umieć zająć się dzieckiem? Gdzie rozumieć, że dziecko niepełnosprawne intelektualnie nie może być świadomie niegrzeczne? I kto ma to zrozumieć, jeśli oni tego nie rozumieją?

I wreszcie wiemy, że w siedmiu na 10 rodzin, po zdiagnozowaniu dziecka jeden z rodziców rezygnuje z pracy. Tam gdzie system nie daje rady, to on musi zająć się dzieckiem.

My już to wszystko wiemy. Dzięki temu raportowi mamy to czarno na białym. A teraz przyszedł czas na zmiany.

Spis treści

1. Dane ze świata
 - 1.1. Występowanie
 - 1.2. Koszty ekonomiczne
 - 1.3. Zainteresowanie autyzmem
2. Dane z CBOS
3. Jak wygląda proces diagnozy w Polsce?
4. Dane z NFZ
5. Dane z MEN i SIO
6. Lekarze specjaliści w Polsce
7. Ankiety
 - 7.1. Gdzie mieszkają nasi respondenci?
 - 7.2. Kim są osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, których dotyczą ankiety?
 - 7.2.1. Płeć
 - 7.2.2. W jakim wieku obecnie są dzieci i podopieczni naszych ankietowanych?
 - 7.2.3. Diagnoza
 - 7.2.4. Rok otrzymania diagnozy
 - 7.2.5. Ile lat miało dziecko w momencie otrzymania diagnozy?
 - 7.3. Przed diagnozą
 - 7.3.1. Kiedy rodzice lub opiekunowie obserwują pierwsze niepokojące objawy?
 - 7.3.2. Jakie zachowania budzą niepokój?
 - 7.3.3. U kogo rodzice szukają pomocy?
 - 7.3.4. Czy po zasygnalizowaniu problemów rozwojowych pediatra (lub inny lekarz pierwszego kontaktu) od razu skierował dziecko do Poradni dla Osób z Autyzmem?
 - 7.3.5. Jaki jest czas oczekiwania na pierwszą wizytę w Poradni dla Osób z Autyzmem Dziecięcym?
 - 7.4. Diagnoza
 - 7.4.1. Jak długo czekałeś na pierwszą wizytę w Poradni dla Osób z Autyzmem Dziecięcym?
 - 7.4.2. Jak daleko od miejsca zamieszkania znajduje się placówka, w której diagnozowałeś dziecko?
 - 7.4.3. Dlaczego diagnozowałeś dziecko w tej placówce?
 - 7.4.4. Diagnoza była...?
 - 7.4.5. Kto postawił diagnozę?
 - 7.4.6. Jakie działania podejmują rodzice/opiekunowie po otrzymaniu diagnozy?
 - 7.5. Terapia
 - 7.5.1. Po jakim czasie rozpoczęła się regularna terapia dziecka?
 - 7.5.2. Aktualnie prowadzona terapia jest...
 - 7.5.3. Najczęściej stosowane formy terapii
 - 7.5.4. Jaką kwotę miesięcznie przeznaczasz na terapię dziecka?
 - 7.5.5. Jak daleko od miejsca zamieszkania prowadzona jest terapia?
 - 7.6. Edukacja
 - 7.6.1. Do jakiego rodzaju placówki uczęszcza obecnie dziecko?
 - 7.6.2. W jakiej formie są prowadzone zajęcia?
 - 7.6.3. Czy udało Ci się zapisać dziecko do pierwszej wybranej przez Ciebie placówki?
 - 7.6.4. Czy byłeś(eś) kiedykolwiek wzywana(y) do placówki do której uczęszcza Twoje dziecko z powodu wystąpienia zachowań niepożądanych?
 - 7.6.5. Czy sugerowano Ci jako rozwiązanie problemów indywidualne nauczanie dziecka?
 - 7.7. Inne
 - 7.7.1. Czy korzystasz z możliwości zbierania 1% na subkonto Twojego dziecka?
 - 7.7.2. Czy w związku ze specjalnymi potrzebami Twojego dziecka musieliście zmienić miejsce zamieszkania?
 - 7.7.3. Czy w związku ze specjalnymi potrzebami Twojego dziecka któryś z opiekunów zrezygnował z pracy zawodowej?
8. Bibliografia

1. Dane ze świata

1.1. Występowanie

Autyzm jest zaburzeniem rozwijającym się na podłożu neurorozwojowym. Występuje na całym świecie niezależnie od szerokości geograficznej, rasy, grupy etnicznej czy też uwarunkowań socjoekonomicznych. Zebranie rzetelnych danych epidemiologicznych pozwala na ocenę skali występowania zjawiska, a ponadto umożliwia prognozowanie zapotrzebowania na usługi medyczne. Dlatego wiele ośrodków na całym świecie podejmuje próbę obliczenia ilości osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu w danym kraju lub regionie geograficznym. Dane są często rozbieżne, metodologia badań różna, a kryteria diagnostyczne niejednolite, przez co ich porównanie staje się bardzo trudne (Tabela 1).

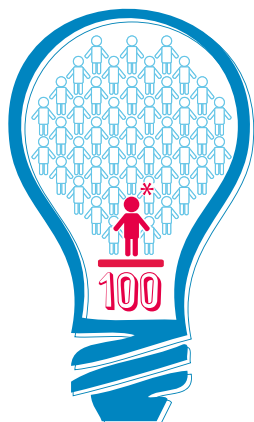
Opublikowana w 2012 roku metaanaliza ponad 600 badań zawierających raporty epidemiologiczne z całego świata oszacowała globalne rozpowszechnienie zaburzeń ze spektrum autyzmu na 62/10.000 (1 dziecko na 160).

Oznacza to, że na świecie żyje ponad 7 milionów osób dotkniętych zaburzeniami ze spektrum autyzmu!

Tabela nr 1 - przykładowe wyniki badań

Rok	Kraj	Autor	Przebadana Populacja	Liczba osób z ASD/ 10 .000	To znaczy, że autyzm dotyka 1 na ... dzieci
2004	Australia	Icasiano i in.	45 153	39,2	1/255
2006	Szwecja	Göteborg	32 568	80.4	1/124
2007	Portugalia	Oliveira i in.	67 795	16,7	1/599
2008	Wielka Brytania	Williams i in.	14 062	21,6	1/463
2008	Japonia	Kawamura i in.	12 589	181,1	1/55
2009	Stany Zjednoczone	CDC	307 790	89.6	1/110
2010	Stany Zjednoczone	CDC	363,749	147	1/68
2011	Wielka Brytania	Brugha i in.	7 333	98	1/102
2011	Korea Południowa	Kim i in.	55 266	189	1/53

Nie ulega wątpliwości, że z każdym rokiem rośnie częstość występowania autyzmu w populacji. Wśród możliwych przyczyn upatruje się rzeczywisty wzrost zapadalności (m.in. rola czynników genetycznych, problemy okołoporodowe itp.) ale także wzrost świadomości społecznej oraz dynamiczny rozwój badań i wzrost wiedzy lekarzy specjalistów odpowiedzialnych za postawienie diagnozy.

W Polsce nie są prowadzone badania pozwalające oszacować częstość występowania zaburzeń ze spektrum autyzmu. Komunikowana liczba (1 na 100) jest średnią wybranych światowych danych.

1.2. Koszty ekonomiczne

Specjalistyczne usługi świadczone osobom z zaburzeniami ze spektrum autyzmu generują bardzo wysokie koszty. W ich skład wchodzi zarówno koszty opieki medycznej (wydatki poniesione na opiekę szpitalną i ambulatoryjną wraz z kosztami pracy personelu medycznego, leki itp.) jak i pozamedycznej (m.in. terapia, transport, usługi opiekuńcze itp.) oraz pośrednie koszty ekonomiczne (rezygnacja lub ograniczenie aktywności zawodowej opiekunów, edukacja specjalna itp.). Całkowity koszt tych usług zapewnianych jednej osobie z zaburzeniami ze spektrum autyzmu oraz współwystępującą niepełnosprawnością intelektualną został obliczony na 2,4 mln \$ w Stanach Zjednoczonych oraz 1,5 mln funtów (2,2 mln \$) w Wielkiej Brytanii. Zapewnienie intensywnej terapii behawioralnej to dodatkowy roczny wydatek rzędu 50.000\$ na dziecko.

Koszty te są nieco niższe w przypadku osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu ale bez niepełnosprawności intelektualnej- zarówno w Stanach Zjednoczonych jak i w Wielkiej Brytanii wynoszą średnio 1,4 mln \$ na osobę. Koszt zapewnienia wyżej wymienionych usług osobom bez autyzmu jest około 5-krotnie niższy.

Koszty specjalistycznej opieki rosną wraz z wiekiem osoby dotkniętej zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Oznacza to, że są dużo wyższe w przypadku osób dorosłych niż dzieci.

Szacuje się, że dzięki wczesnej diagnozie i konsekwentnej terapii koszty mogłyby zostać zredukowane o 2/3.

W samych Stanach Zjednoczonych 35% młodych dorosłych (19-23 lat) z autyzmem nie ma pracy ani szansy na dalszą edukację.

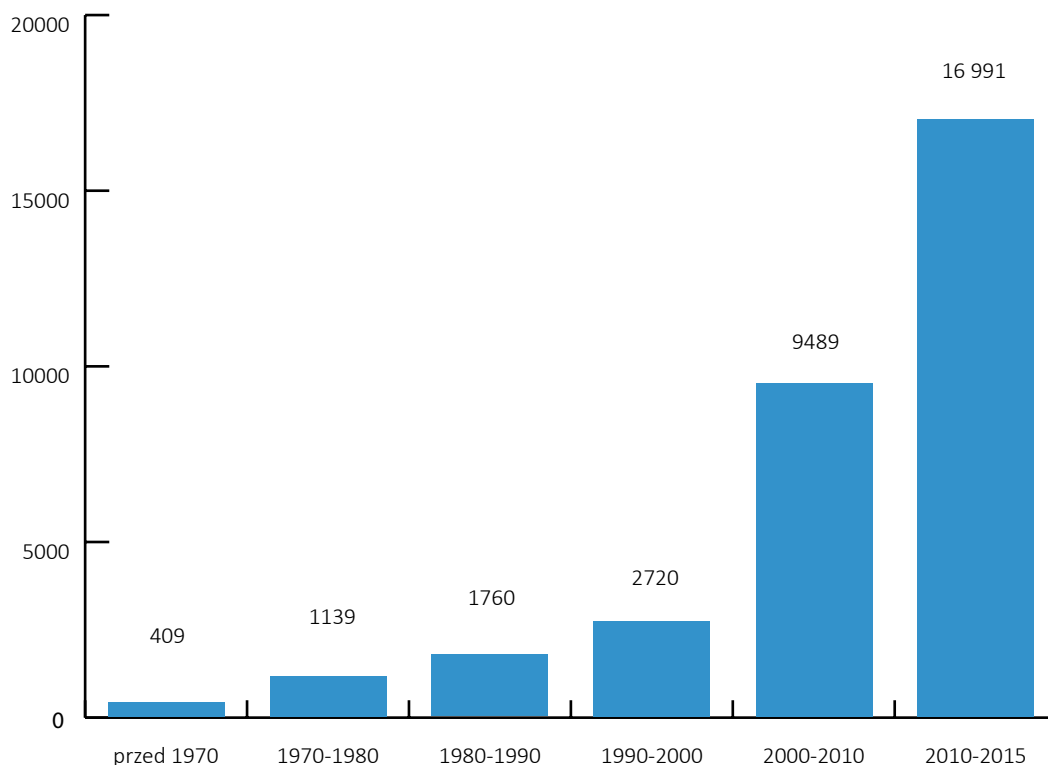
Powyższe analizy powinny zmusić do refleksji osoby mające wpływ na wydatkowanie pieniędzy na służbę zdrowia- a są nimi m.in. płatnicy (rząd i ubezpieczyciele), lekarze, pacjenci oraz naukowcy.

1.3. Zainteresowanie autyzmem

Wzrost zainteresowania autyzmem w badaniach naukowych jest bardzo dynamiczny. W medycznej bazie danych PubMed, uważanej za najważniejsze narzędzie medycznej informacji naukowej ilość artykułów ze słowem kluczowym „autism” rośnie niebywale szybko. W ciągu ostatnich 5 lat opublikowano ich więcej niż wszystkich artykułów o zaburzeniach ze spektrum autyzmu do roku 2010 razem wziętych.

Tabela nr 2 - ilość publikacji dotyczących autyzmu

Lata	Ilość publikacji
Przed 1970	409
1970-1980	1139
1980-1990	1760
1990-2000	2720
2000-2010	9489
2010-2015	16991

2. Dane z CBOS

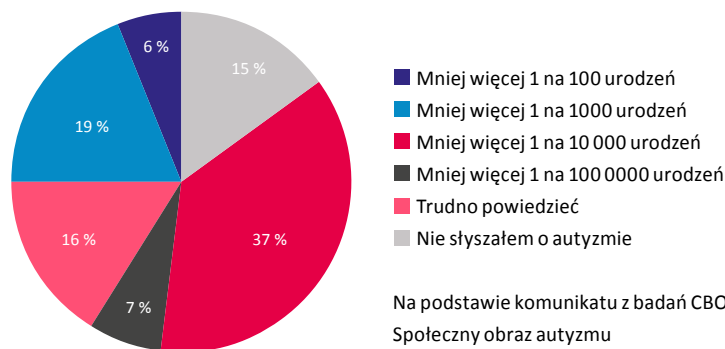
W marcu 2015 roku Centrum Badania Opinii Społecznej przeprowadziło badanie dotyczące społecznego obrazu autyzmu. Większość badanych (85%) deklaruje, że słyszała o autyzmie, a z osobą nim dotkniętą zetknęła się (osobiście lub za pośrednictwem mediów, filmów, czasopism, literatury) ok. 62%.

Badane osoby zostały poproszone o wyobrażenie sobie, że są świadkami następującego zdarzenia: podczas zakupów w sklepie czteroletnie dziecko bardzo głośno krzyczy i zachowuje się agresywnie, a rodzice przez dłuższy czas nie mogą go uspokoić. Zapytani o prawdopodobne przyczyny takiego zachowania najczęściej twierdzili, że dziecko jest niewychowane, niegrzeczne, rozkapryśzone, rozpuszczone lub rozwydrzone. Tylko 5% ankietowanych pomyślało o tym, że powodem takiego zachowania może być jakaś choroba.

**AUTYZM. POZNAJ,
ZANIM OCENISZ.**

Ankietowani nie potrafili wskazać jaka jest częstość występowania autyzmu lub intuicyjnie wskazywali znacznie zaniżone dane.

Na podstawie komunikatu z badań CBOS Nr 47/2015,
Społeczny obraz autyzmu

Przeprowadzone badanie pokazało, że osoba z autyzmem jest postrzegana w opinii publicznej jako:

- mająca trudności w nawiązywaniu kontaktu z drugą osobą (53%)
- mająca problemy w komunikacji (50%)
- mająca trudności z rozpoznawaniem emocji (39%)
- wycofana, unikająca kontaktu z ludźmi (37%)
- przejawiająca nietypowe zachowania (34%)
- niepełnosprawna intelektualnie (34%)
- agresywna (30%)
- mająca wybitne zdolności (18%)

Odpowiedzi respondentów ujawniły również pokutujące w społeczeństwie, nieprawdziwe mity dotyczące autyzmu:

- 1/5 badanych uważa, że na autyzm chorują wyłącznie dzieci
- 1/3 twierdzi, że autyzm można rozpoznać na pierwszy rzut oka.
- według 12% ankietowanych autyzm jest uleczalny.

3. Jak wygląda proces diagnozy w Polsce?

W ostatnich latach obserwujemy stale rosnące zainteresowanie autyzmem. Wzrost świadomości skutkuje zwiększoną uważnością rodziców, którzy wcześniej obserwują nieprawidłowości rozwojowe swoich dzieci i szybciej szukają pomocy. Z uwagi na niejednorodny obraz kliniczny choroby, inne schorzenia współwystępujące (jak np. padaczka, zaburzenia snu czy upośledzenie umysłowe) oraz zróżnicowanie poszczególnych systemów opieki medycznej w Polsce pacjenci trafiają do lekarzy specjalistów różnych dziedzin. Niezależnie od specjalizacji każdy z nich powinien pamiętać, że wczesna i szybka diagnoza odgrywa kluczową rolę w efektywnym wykorzystaniu potencjału dziecka, gdyż jej implikacją są ukierunkowane działania terapeutyczne dające mu szansę na optymalny rozwój. Z powodu braku wystandaryzowanych narzędzi badawczych diagnoza medyczna (nozologiczna, psychiatryczna) jest formułowana w oparciu o model hipotetyczno-dedukcyjny. Proces diagnozy obejmuje wywiad z rodzicami (lub opiekunami dziecka), badanie dziecka, analizę zebranej wcześniej dokumentacji medycznej i psychologicznej oraz obserwację (często kilkukrotną). W przypadku wątpliwości wykonywane są dodatkowe testy psychologiczne lub opiekunowie zostają poproszeni o przygotowanie materiału wideo dokumentującego funkcjonowanie dziecka w warunkach domowych.

4. Dane z NFZ

Poniższe dane zostały pozyskane z Narodowego Funduszu Zdrowia w trybie dostępu do informacji publicznej (Dz. U. Nr 112, poz. 1198) lub udostępnione na wniosek złożony drogą pocztową.

Wartości kontraktów z NFZ na rok 2015 w poszczególnych województwach

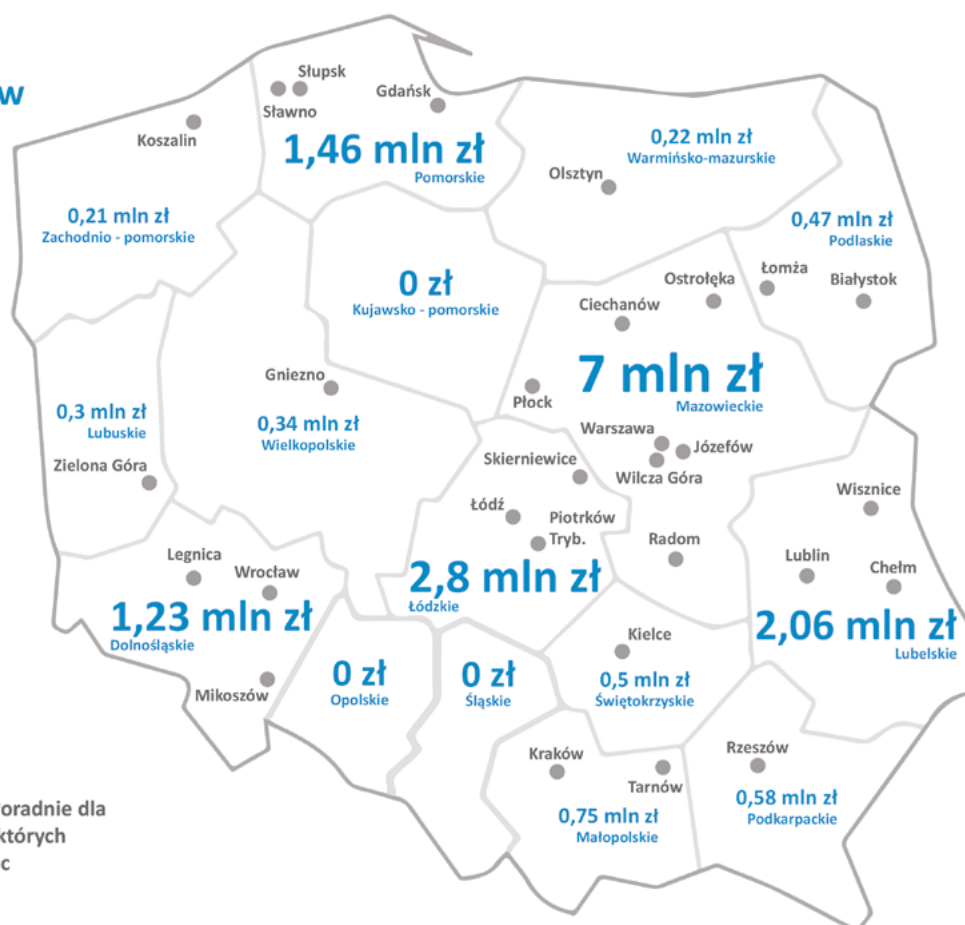

Tabela nr 3 - wykaz placówek, które w 2015 roku zakontraktowały świadczenia dla osób z autyzmem dziecięcym lub innymi całościowymi zaburzeniami rozwoju, wysokość kontraktu każdej placówki na rok 2015 oraz liczba pacjentów przyjętych w ramach kontraktu z NFZ.

Wojewódzki oddział NFZ	Nazwa Świadczeniodawcy	Miejsce wykonywania świadczeń	Wartość kontraktu na 2015 r.	Liczba wszystkich pacjentów, którzy od stycznia do października 2015 roku otrzymali:	
				Poradę lekarską diagnostyczną dla osób z autyzmem dziecięcym (DIAGNOZA)	Program terapeutyczno-rehabilitacyjny dla osób z autyzmem dziecięcym (TERAPIA)
Dolnośląski Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ OŚRODEK NEUROPSYCHIATRII DZIECIĘCEJ NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ OŚRODEK NEUROPSYCHIATRII DZIECIĘCEJ	LEGNICA	71 946,00	121	brak danych
	CENTRUM NEUROPSYCHIATRII „NEUROMED” SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ	WROCŁAW	296 982,00	286	242
	WROCŁAWSKIE CENTRUM ZDROWIA SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ	WROCŁAW	401 022,00	75	107
	CENTRUM REHABILITACJI I NEUROPSYCHIATRII „CELESTYN”	MIKOSZÓW	433 575,00	94	113
	DZIENNY OŚRODEK PSYCHIATRII I ZABURZEŃ MOWY DLA DZIECI I MŁODZIEŻY	WROCŁAW	27 091,80	50	33
Lubelski Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ SANUS	LUBLIN	721 680,00	67	297
	CENTRUM WIELOSPECJALISTYCZNEJ OPIEKI AMBULATORYJNEJ NZOZ MARMED M. WIADROWSKI	CHEŁM	471 386,00	56	74
	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ CENTRUM TERAPII AUTYZMU ALPHA	LUBLIN	659 997,75	265	205
	SANUS SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ	WISZNICE	212 288,00	74	333
Lubuski Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ OŚRODEK DIAGNOSTYCZNO-LECZNICZO-REHABILITACYJNY ELFIK LACHOWICZ-WOŁOSZYN GRAŻYNA	ZIELONA GÓRA	300 642,00	35	50
Łódzki Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	CENTRUM EDUKACYJNO-REHABILITACYJNE „SZANSA”	PIOTRKÓW TRYBUNALSKI	227 294,10	Brak danych	138
	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ FUNDACJI POMOCY DZIECIOM „JAŚ I MAŁGOSIA”	ŁÓDŹ	990 766,40	333	491
	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ NAVICULA-CENTRUM	ŁÓDŹ	1 484 090,91	310	549
Łódzki Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	OŚRODEK OPIEKUŃCZO-REHABILITACYJNY DLA DZIECI NIEPEŁNOSPRAWNYCH	SKIERNIEWICE	106 429,95	7	50

Wojewódzki oddział NFZ	Nazwa Świadczeniodawcy	Miejsce wykonywania świadczeń	Wartość kontraktu na 2015 r.	Liczba wszystkich pacjentów, którzy od stycznia do października 2015 roku otrzymali:	
				Poradę lekarską diagnostyczną dla osób z autyzmem dziecięcym (DIAGNOZA)	Program terapeutyczno-rehabilitacyjny dla osób z autyzmem dziecięcym (TERAPIA)
Małopolski Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	EFFATHA OŚRODEK DLA OSÓB Z AUTYZMEM	KRAKÓW	485 434,80	15	374
	MALTAŃSKI OŚRODEK Wczesnej interwencji	KRAKÓW	171 376,20	11	58
	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ - PUNKT Wczesnej interwencji	TARNÓW	98 017,20	8	38
Mazowiecki Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	INSTYTUT PSYCHIATRII I NEUROLOGII	WARSZAWA	151 623,00	82	119
	OŚRODEK Wczesnej interwencji	WARSZAWA	719 937,00	brak danych	134
	SAMODZIELNY WOJEWÓDZKI PUBLICZNY ZESPÓŁ ZAKŁADÓW PSYCHIATRYCZNEJ OPIEKI ZDROWOTNEJ IM. DR BARBARY BORZYM W RADOMIU	RADOM	984 771,00	36	173
	FUNDACJA SYNAPSIS OŚRODEK DLA DZIECI I OSÓB DOROSŁYCH Z AUTYZMEM ORAZ INNYMI ZABURZENIAMI ROZWOJOWYMI PODMIOT LECZNICZY	WILCZA GÓRA	195 066,00	216	319
	FUNDACJA SYNAPSIS OŚRODEK DLA DZIECI I OSÓB DOROSŁYCH Z AUTYZMEM ORAZ INNYMI ZABURZENIAMI ROZWOJOWYMI PODMIOT LECZNICZY	WARSZAWA	1 005 831,00		
	FUNDACJA SYNAPSIS OŚRODEK DLA DZIECI I OSÓB DOROSŁYCH Z AUTYZMEM ORAZ INNYMI ZABURZENIAMI ROZWOJOWYMI PODMIOT LECZNICZY	WARSZAWA	255 465,00		
	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ „MINI-MED” OŚRODEK REHABILITACJI DZIECI Z ZABURZENIAMI WIEKU ROZWOJOWEGO	PŁOCK	311 427,00	74	75
	OŚRODEK DIAGNOSTYCZNO TERAPEUTYCZNY	CIECHANÓW	523 629,00	54	151
	MAZOWIECKIE CENTRUM NEUROPSYCHIATRII SP. Z O.O.	JÓZEFÓW	878 256,00	308	523
	MAZOWIECKIE CENTRUM NEUROPSYCHIATRII SP. Z O.O.	WARSZAWA	689 058,00		
Mazowiecki Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	NZOZ PORADNIA REHABILITACYJNA DLA DZIECI „KRASNAŁ”	WARSZAWA	812 268,00	79	267
	ALICJA SIENNICKA OŚRODEK DIAGNOSTYCZNO REHABILITACYJNY	OSTROLĘKA	475 584,00	39	88

Wojewódzki oddział NFZ	Nazwa Świadczeniodawcy	Miejsce wykonywania świadczeń	Wartość kontraktu na 2015 r.	Liczba wszystkich pacjentów, którzy od stycznia do października 2015 roku otrzymali:	
				Poradę lekarską diagnostyczną dla osób z autyzmem dziecięcym (DIAGNOZA)	Program terapeutyczno-rehabilitacyjny dla osób z autyzmem dziecięcym (TERAPIA)
Podkarpacki Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	SAMODZIELNY PUBLICZNY ZESPÓŁ OPIEKI ZDROWOTNEJ NR 1 W RZESZOWIE	RZESZÓW	580 455,30	Brak danych	115
Podlaski Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ AXON LESZEK TWAROWSKI	BIAŁYSTOK	311 204,88	261	83
	NZO OŚRODEK STYMULACJI ROZWOJU DLA DZIECI W ŁOMŻY	ŁOMŻA	160 239,80	15	42
Pomorski Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	CENTRUM OPIEKI MEDYCZNEJ W SŁUPSKU	SŁUPSK	705 761,70	2	164
Pomorski Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ PORADNIA DLA OSÓB Z AUTYZMEM	GDAŃSK	764 077,23	522	47
Świętokrzyski Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	PORADNIA DLA OSÓB Z AUTYZMEM W KIELCACH	KIELCE	413 680,00	183	139
	PRZYCHODNIA SYNTONIA	KIELCE	90 912,00	29	211
Warmińsko-Mazurski Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	WOJEWÓDZKI SPECJALISTYCZNY SZPITAL DZIECIĘCY IM. PROF. DR STANISŁAWA POPOWSKIEGO W OLSZTYNIE	OLSZTYN	216 627,60	158	571
Wielkopolski Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ ZESPÓŁ PORADNI SPECJALISTYCZNYCH LOG-MED	GNIEZNO	344 120,00	38	57
Zachodniopomorski Oddział Wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia	RENATA KOSNOWSKA	SŁAWNO	52 657,50	5	16
	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ CENTRUM OPIEKI MEDYCZNEJ „AUTYZM”	KOSZALIN	159 477,00	22	58

Tabela nr 4 - informacje na temat kolejek oraz terminów oczekiwania placówek nie ujętych w poniższej tabeli nie są dostępne w systemie elektronicznym NFZ

Województwo	NAZWA ŚWIADCZENIODAWCY	ADRES	Kolejki (stan na dzień 31.12.2015 roku)	
Łódzkie	OŚRODEK OPIEKUŃCZO-REHABILITACYJNY DLA DZIECI NIEPEŁNOSPRAWNYCH	SKIERNIEWICE, STEFANA BATOREGO 64H	Liczba osób oczekujących	10
			Średni czas oczekiwania (dni)	448
			Pierwszy wolny termin	2019-09-17 Informacja na dzień 28 grudnia 2015
Łódzkie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ NAVICULA-CENTRUM	ŁÓDŹ-POLESIE, KRZYSZTOFA CEDRY 2	Liczba osób oczekujących	363
			Średni czas oczekiwania (dni)	510
			Pierwszy wolny termin	2019-06-10 Informacja na dzień 21 grudnia 2015
Podlaskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ AXON LESZEK TWAROWSKI	BIAŁYSTOK, ANTONIUKOWSKA 11/1.7	Liczba osób oczekujących	247
			Średni czas oczekiwania (dni)	251
			Pierwszy wolny termin	2017-04-12 Informacja na dzień 24 grudnia 2015
Podkarpackie	SAMODZIELNY PUBLICZNY ZESPÓŁ OPIEKI ZDROWOTNEJ NR 1 W RZESZOWIE	RZESZÓW, HETMAŃSKA 21	Liczba osób oczekujących	413
			Średni czas oczekiwania (dni)	231
			Pierwszy wolny termin	2016-12-29 Informacja na dzień 23 grudnia 2015
Mazowieckie	MAZOWIECKIE CENTRUM NEUROPSYCHIATRII SP. Z O.O.	WARSZAWA, KOSZYKOWA 79A	Liczba osób oczekujących	155
			Średni czas oczekiwania	226
			Pierwszy wolny termin	2016-12-20 Informacja na dzień 24 grudnia 2015
Lubelskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ CENTRUM TERAPII AUTYZMU ALPHA	LUBLIN, CICHA 10	Liczba osób oczekujących	71
			Średni czas oczekiwania (dni)	236
			Pierwszy wolny termin	2016-10-31 Informacja na dzień 24 grudnia 2015
Małopolskie	EFFATHA OŚRODEK DLA OSÓB Z AUTYZMEM	KRAKÓW, ZACISZE 7	Liczba osób oczekujących	101
			Średni czas oczekiwania (dni)	109
			Pierwszy wolny termin	2016-10-13 Informacja na dzień 28 grudnia 2015
Łódzkie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ FUNDACJI POMOCY DZIECIOM „JAŚ I MAŁGOSIA”	ŁÓDŹ-GÓRNA, TATRZAŃSKA 105	Liczba osób oczekujących	258
			Średni czas oczekiwania (dni)	266
			Pierwszy wolny termin	2016-09-08 Informacja na dzień 28 grudnia 2015
Dolnośląskie	DZIENNY OŚRODEK PSYCHIATRII I ZABURZEŃ MOWY DLA DZIECI I MŁODZIEŻY	WROCŁAW-PSIE POLE, WOŁOWSKA 9	Liczba osób oczekujących	12
			Średni czas oczekiwania	130
			Pierwszy wolny termin	2016-09-06 Informacja na dzień 28 grudnia 2015
Dolnośląskie	CENTRUM REHABILITACJI I NEUROPSYCHIATRII „CELESTYN”	MIKOSZÓW, MIKOSZÓW 27	Liczba osób oczekujących	70
			Średni czas oczekiwania (dni)	59
			Pierwszy wolny termin	2016-06-30 Informacja na dzień 25 grudnia 2015
Warmińsko - mazurskie	WOJEWÓDZKI SPECJALISTYCZNY SZPITAL DZIECIĘCY IM. PROF. DR STANISŁAWA POPOWSKIEGO W OLSZTYNIE	OLSZTYN, ŻOŁNIERSKA 18 A	Liczba osób oczekujących	136
			Średni czas oczekiwania (dni)	144
			Pierwszy wolny termin	2016-06-28 Informacja na dzień 24 grudnia 2015

Województwo	NAZWA ŚWIADCZENIODAWCY	ADRES	Kolejki (stan na dzień 31.12.2015 roku)	
Warmińsko - mazurskie	CENTRUM WIELOSPECJALISTYCZNEJ OPIEKI AMBULATORYJNEJ NZOZ MARMED M. WIADROWSKI	CHEŁM, SZYMANOWSKIEGO 6	Liczba osób oczekujących	15
			Średni czas oczekiwania (dni)	64
			Pierwszy wolny termin	2016-06-07 Informacja na dzień 28 grudnia 2015
Mazowieckie	MAZOWIECKIE CENTRUM NEUROPSYCHIATRII SP. Z O.O.	JÓZEFÓW, 3 MAJA 127	Liczba osób oczekujących	79
			Średni czas oczekiwania (dni)	194
			Pierwszy wolny termin	2016-05-11 Informacja na dzień 24 grudnia 2015
Pomorskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ PORADNIA DLA OSÓB Z AUTYZMEM	GDAŃSK, F. CHOPINA 42	Liczba osób oczekujących	131
			Średni czas oczekiwania (dni)	98
			Pierwszy wolny termin	2016-03-29 Informacja na dzień 29 grudnia 2015
Świętokrzyskie	PORADNIA DLA OSÓB Z AUTYZMEM W KIELCACH	KIELCE, MIESZKA I-GO 79	Liczba osób oczekujących	34
			Średni czas oczekiwania (dni)	48
			Pierwszy wolny termin	2016-02-22 Informacja na dzień 25 grudnia 2015
Dolnośląskie	CENTRUM NEUROPSYCHIATRII „NEUROMED” SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ	WROCŁAW-FABRYCZNA, BIAŁOWIESKA 74A	Liczba osób oczekujących	20
			Średni czas oczekiwania (dni)	31
			Pierwszy wolny termin	2016-02-17 Informacja na dzień 29 grudnia 2015
Dolnośląskie	WROCŁAWSKIE CENTRUM ZDROWIA SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ	WROCŁAW-STARE MIASTO, PODWALE 13	Liczba osób oczekujących	1
			Średni czas oczekiwania (dni)	59
			Pierwszy wolny termin	2016-02-09 Informacja na dzień 24 grudnia 2015
Mazowieckie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ „MINI-MED” OŚRODEK REHABILITACJI DZIECI Z ZABURZENIAMI WIEKU ROZWOJOWEGO	PŁOCK, MEDYCZNA 8/219	Liczba osób oczekujących	32
			Średni czas oczekiwania (dni)	136
			Pierwszy wolny termin	2016-02-03 Informacja na dzień 28 grudnia 2015
Lubelskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ SANUS	LUBLIN, MAGNOLIOWA 2	Liczba osób oczekujących	0
			Średni czas oczekiwania (dni)	0
			Pierwszy wolny termin	2016-02-03 Informacja na dzień 28 grudnia 2015
Mazowieckie	SANUS SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ	WISZNICE, WARSZAWSKA 88	Liczba osób oczekujących	11
			Średni czas oczekiwania (dni)	2
			Pierwszy wolny termin	2016-01-26 Informacja na dzień 28 grudnia 2015
Łódzkie	CENTRUM EDUKACYJNO-REHABILITACYJNE „SZANSA”	PIOTRKÓW TRYBUNALSKI, WYSOKA 21	Liczba osób oczekujących	2
			Średni czas oczekiwania (dni)	16
			Pierwszy wolny termin	2016-01-22 Informacja na dzień 28 grudnia 2015
Dolnośląskie	PORADNIA DLA OSÓB Z AUTYZMEM DZIECIĘCYM	LEGNICA, ASNYKA 49/1-2	Liczba osób oczekujących	2
			Średni czas oczekiwania (dni)	0
			Pierwszy wolny termin	2016-01-11 Informacja na dzień 28 grudnia 2015
Lubuskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ OŚRODEK DIAGNOSTYCZNO-LECZNICZO-REHABILITACYJNY ELFIKLACHOWICZ-WOŁOSZYN GRAŻYNA	ZIELONA GÓRA, JANA Z KOLNA 4	Liczba osób oczekujących	60
			Średni czas oczekiwania (dni)	93
			Pierwszy wolny termin	2016-01-08 Informacja na dzień 17 grudnia 2015

Województwo	NAZWA ŚWIADCZENIODAWCY	ADRES	Kolejki (stan na dzień 31.12.2015 roku)	
Małopolskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ - PUNKT WCZESNEJ INTERWENCJI	TARNÓW, OKRĘŻNA 4A	Liczba osób oczekujących	0
			Średni czas oczekiwania (dni)	0
			Pierwszy wolny termin	2016-01-07 Informacja na dzień 28 grudnia 2015
Wielkopolskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ ZESPÓŁ PORADNI SPECJALISTYCZNYCH LOG-MED	GNIEZNO, GRANICZNA 1B	Liczba osób oczekujących	0
			Średni czas oczekiwania (dni)	5
			Pierwszy wolny termin	2016-01-04 Informacja na dzień 26 grudnia 2015
Zachodnio - pomorskie	RENATA KOSNOWSKA	SŁAWNO, UL. JÓZEFA CHEŁMOŃSKIEGO 30	Liczba osób oczekujących	0
			Średni czas oczekiwania (dni)	0
			Pierwszy wolny termin	2016-01-04 Informacja na dzień 28 grudnia 2015
Podlaskie	NZOZ OŚRODEK STYMULACJI ROZWOJU DLA DZIECI W ŁOMŻY	ŁOMŻA, SZOSA ZAMBROWSKA 1/27	Liczba osób oczekujących	0
			Średni czas oczekiwania (dni)	1
			Pierwszy wolny termin	2015-12-28 Informacja na dzień 28 grudnia 2015
Mazowieckie	ALICJA SIENNICKA OŚRODEK DIAGNOSTYCZNO REHABILITACYJNY	OSTROŁĘKA, KOSZAROWA 3	Liczba osób oczekujących	0
			Średni czas oczekiwania (dni)	0
			Pierwszy wolny termin	2015-12-28 Informacja na dzień 27 grudnia 2015
Mazowieckie	OŚRODEK DIAGNOSTYCZNO TERAPEUTYCZNY	CIECHANÓW, NIECHODZKA 14A	Liczba osób oczekujących	0
			Średni czas oczekiwania (dni)	0
			Pierwszy wolny termin	2015-12-28 Informacja na dzień 24 grudnia 2015
Pomorskie	CENTRUM OPIEKI MEDYCZNEJ W SŁUPSKU	SŁUPSK, PRZEMYSŁOWA 11A	Liczba osób oczekujących	15
			Średni czas oczekiwania (dni)	0
			Pierwszy wolny termin	2015-12-27 Informacja na dzień 27 grudnia 2015
Małopolskie	MALTAŃSKI OŚRODEK WCZESNEJ INTERWENCJI	KRAKÓW-KROWDRZA, UL. KASZTANOWA 4A	Liczba osób oczekujących	0
			Średni czas oczekiwania (dni)	0
			Pierwszy wolny termin	2015-12-26 Informacja na dzień 26 grudnia 2015
Świętokrzyskie	PRZYCHODNIA SYNTONIA	KIELCE, PODGÓRSKA 20	Liczba osób oczekujących	0
			Średni czas oczekiwania (dni)	0
			Pierwszy wolny termin	2015-12-24 Informacja na dzień 24 grudnia 2015
Zachodnio - pomorskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ CENTRUM OPIEKI MEDYCZNEJ „AUTYZM” Nazwa świadczenia:	KOSZALIN, ARMII KRAJOWEJ 3A	Liczba osób oczekujących	brak danych
			Średni czas oczekiwania (dni)	brak danych
			Pierwszy wolny termin	2015-09-01

Kolejki pacjentów na dzień 31.12.2015 roku (przypadki stabilne).

5. Dane z MEN i SIO

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. poz. 1113) gwarantuje wsparcie ze strony systemu oświaty dla każdego niepełnosprawnego ucznia uczęszczającego do placówki edukacyjnej adekwatnie do jego potrzeb i możliwości. Dzieci z autyzmem mają prawo do nauki we wszystkich typach szkół zgodnie z ich indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami, a treści, metody i organizacja nauczania powinny być dostosowane do ich możliwości psychofizycznych.

Tabela nr 5 - ilość uczniów z autyzmem (w tym z Zespołem Aspergera) w poszczególnych placówkach w roku szkolnym 2014/2015 (wg SIO, stan na 10 marca 2015r.)

Uczeniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w roku szkolnym 2014/2015 wg SIO stan na:	z autyzmem w tym z zespołem Aspergera
Przedszkole	5977
Szkoła Podstawowa	7335
Gimnazjum	2039
Zasadnicza szkoła zawodowa	112
Liceum Ogólnokształcące	713
Technikum	238
Szkoła policealna (ponadgimnazjalna)	7
Szkoła specjalna przysposabiająca do pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z więcej niż jedną niepełnosprawnością	0
Sześćioletnia ogólnokształcąca szkoła muzyczna I stopnia	2
Sześćioletnia szkoła muzyczna I stopnia	2
Czteroletnia szkoła muzyczna I stopnia	0
Sześćioletnia ogólnokształcąca szkoła muzyczna I i II stopnia	1
Sześćioletnia szkoła muzyczna II stopnia	1
Sześćioletnia ogólnokształcąca szkoła sztuk pięknych	1
Czteroletnie liceum plastyczne	5
Policealna szkoła artystyczna	0
Zespół wychowania przedszkolnego	10
Punkt Przedszkolny	694
Razem	17137

6. Lekarze specjaliści w Polsce

Tabela nr 6 - zestawienie liczbowe lekarzy wg dziedziny i stopnia specjalizacji (wybrane pozycje), stan na dzień 31.12.2015 roku, Źródło: Informacje Statystyczne z Naczelnej Izby Lekarskiej

Dziedzina specjalizacji	Liczba specjalistów w Polsce wykonujących zawód
Medycyna rodzinna	10536
Pediatria	7030
Psychiatria	3 397
Neurologia	3293
Alergologia	1253
Chirurgia Dziecięca	802
Psychiatria dzieci i młodzieży	333

W Polsce żyje obecnie 7.802.648 osób poniżej 20 roku życia (Źródło: GUS).
 Psychiatrów dziecięcych pracujących w zawodzie jest w naszym kraju 333.
 Oznacza to, że na 1 psychiatrę przypada około 23.431 osób poniżej 20 r.ż.
 W pobliskich europejskich państwach wskaźniki te kształtowały się następująco:

Tabela nr 7 - ilość psychiatrów dzieci i młodzieży na świecie
 (Na podstawie: H. Remschmidt et al. Child and Adolescent Psychiatry in Europe)

Państwo	Liczba psychiatrów dzieci i młodzieży	Liczba osób poniżej 20 roku życia	Liczba osób poniżej 20 r.ż. przypadająca na 1 psychiatrę dzieci i młodzieży
Szwajcaria	315	1.662.000	1/5.300
Francja	2000	15.010.000	1/7.500
Włochy	1200	11.297.000	1/9.400
Słowacja	113	1.575.000	1/14.000
Czechy	116	2.524.000	1/21.700
Polska	333	7.802.648	1/23.400

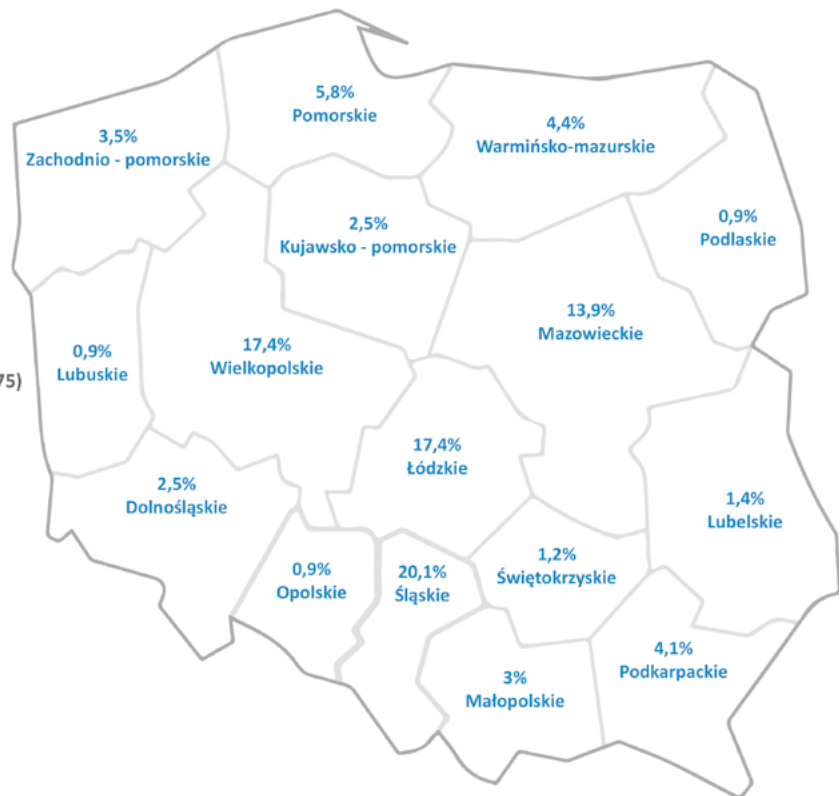
7. Ankiety

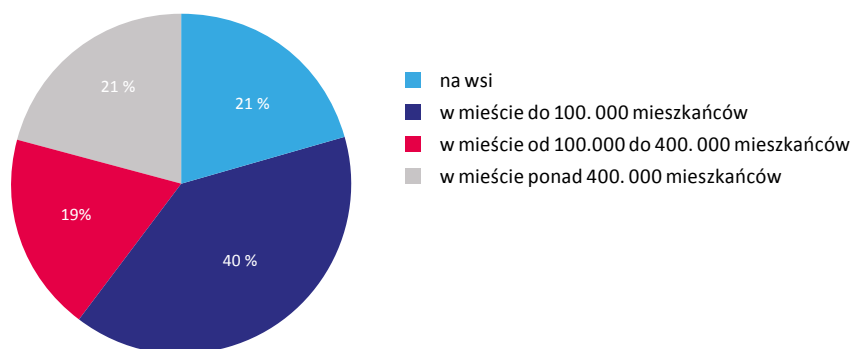
Nasze badanie zostało przeprowadzone wśród 432 rodziców i opiekunów osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu z całej Polski. Dowiedzieliśmy się jak różnorodne są losy rodziców i ich dzieci w trudnej drodze po diagnozę i terapię oraz jakie są realne potrzeby i problemy osób z autyzmem w Polsce.

7.1. Gdzie mieszkają nasi respondenci?

W przeprowadzonym badaniu wzięli udział rodzice i opiekunowie osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu ze wszystkich województw

Najwięcej ankiet otrzymaliśmy z:
- woj. śląskiego (87)
- woj. łódzkiego i woj. wielkopolskiego (75)
- woj. mazowieckiego (60)

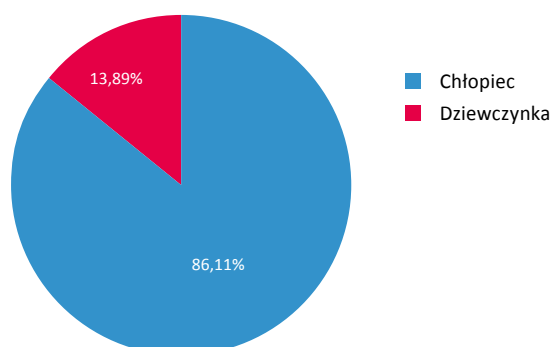

Większość naszych respondentów to mieszkańcy miast do 100.000 mieszkańców (171 osób). W dalszej kolejności pochodzą z miast od 100.000 do 400.000 mieszkańców (92 osoby) oraz wsi (89 osób). Najmniej osób biorących udział w badaniu mieszka w miastach powyżej 400.000 mieszkańców (80 osób). W Polsce mamy jedynie 7 takich miast: Warszawa, Kraków, Łódź, Wrocław, Poznań, Gdańsk i Szczecin.

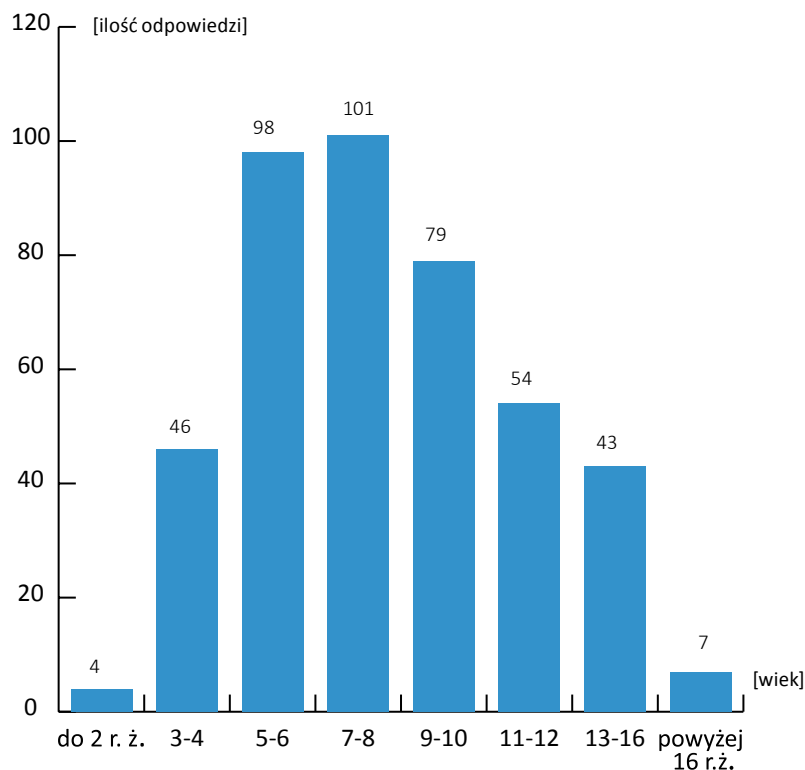
7.2. Kim są osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, których dotyczą ankiety?

7.2.1. PŁEĆ

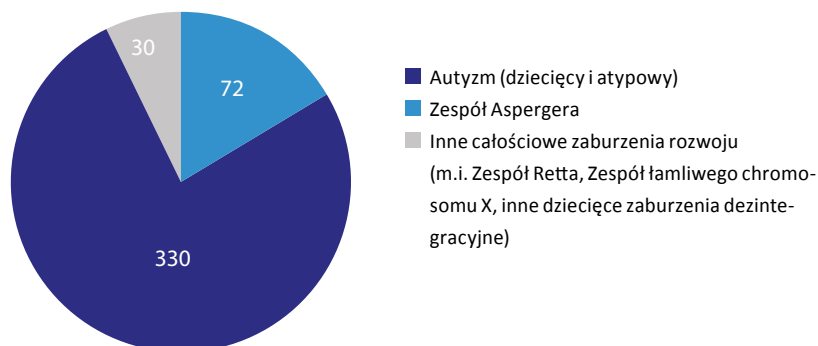
Publikacje naukowe podają, że autyzm i zaburzenia z jego spektrum występują 4-5x częściej u chłopców niż u dziewczynek. Uzyskane przez nas dane: 372 chłopców i 60 dziewczynek wskazują na to, że wśród naszych ankietowanych chłopcy są dotknięci całościowymi zaburzeniami rozwoju ponad 6x częściej.

7.2.2. W JAKIM WIEKU OBECNIE SĄ DZIECI I PODOPIECZNI NASZYCH ANKIETOWANYCH?

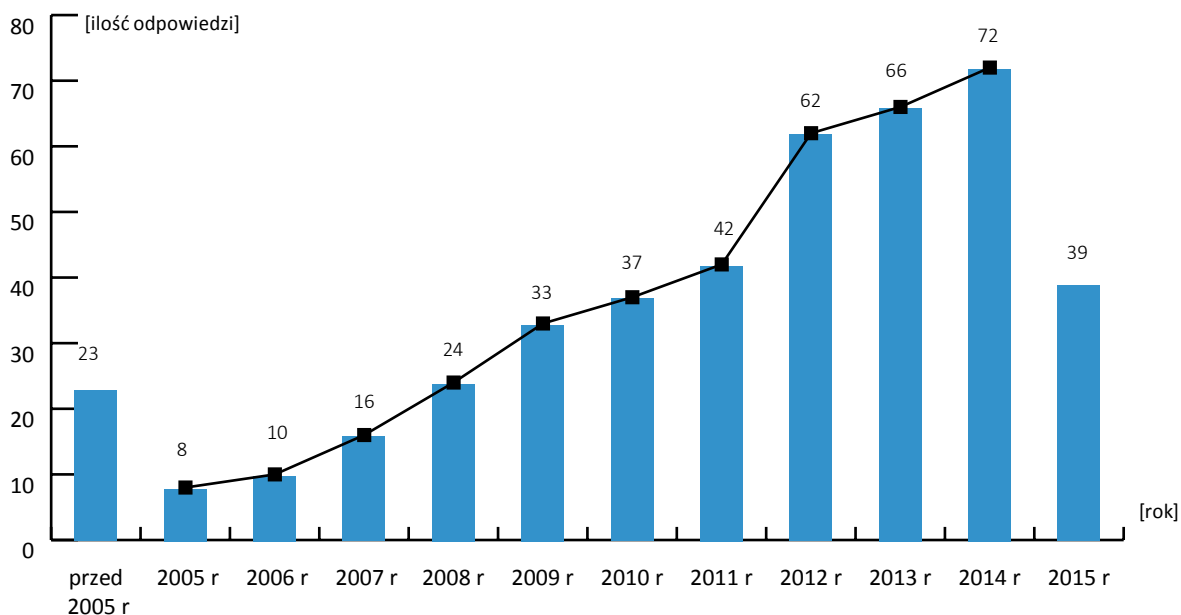
Wszyscy nasi respondenci są rodzicami i opiekunami osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu przed ukończeniem 18 roku życia. 2/3 ankiet dotyczy dzieci w przedziale wiekowym 5-10 lat.

7.2.3. DIAGNOZA

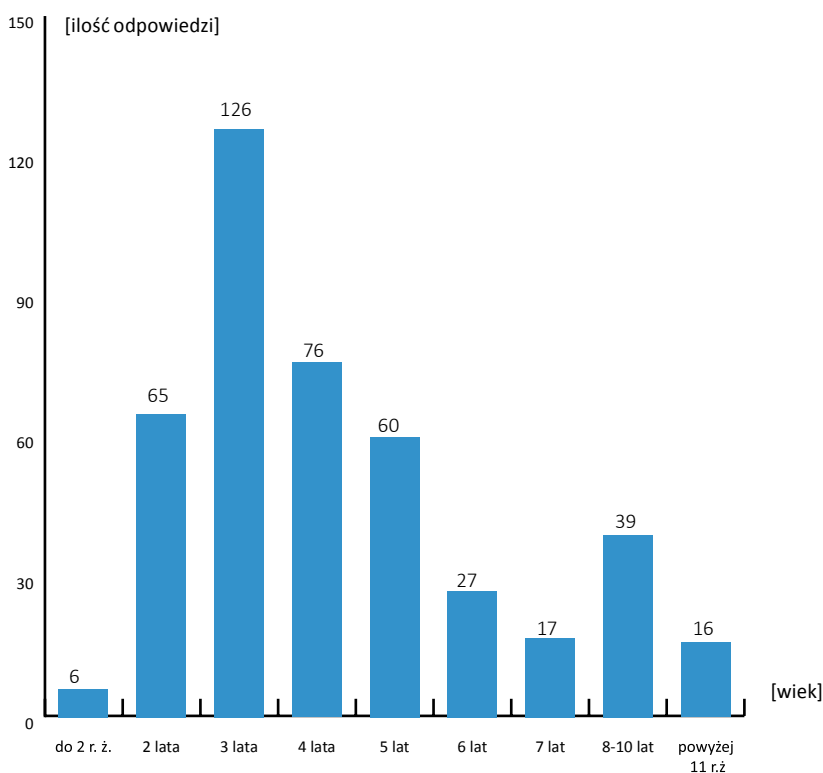
¾ zebranych ankiet dotyczy osób z autyzmem (dziecięcym lub atypowym). Ponieważ pytanie miało charakter otwarty wielu rodziców prócz zdiagnozowanych całościowych zaburzeń rozwoju podawało także choroby współistniejące. Najczęściej wymieniane były: upośledzenie umysłowe, padaczka i nadpobudliwość psychoruchowa.

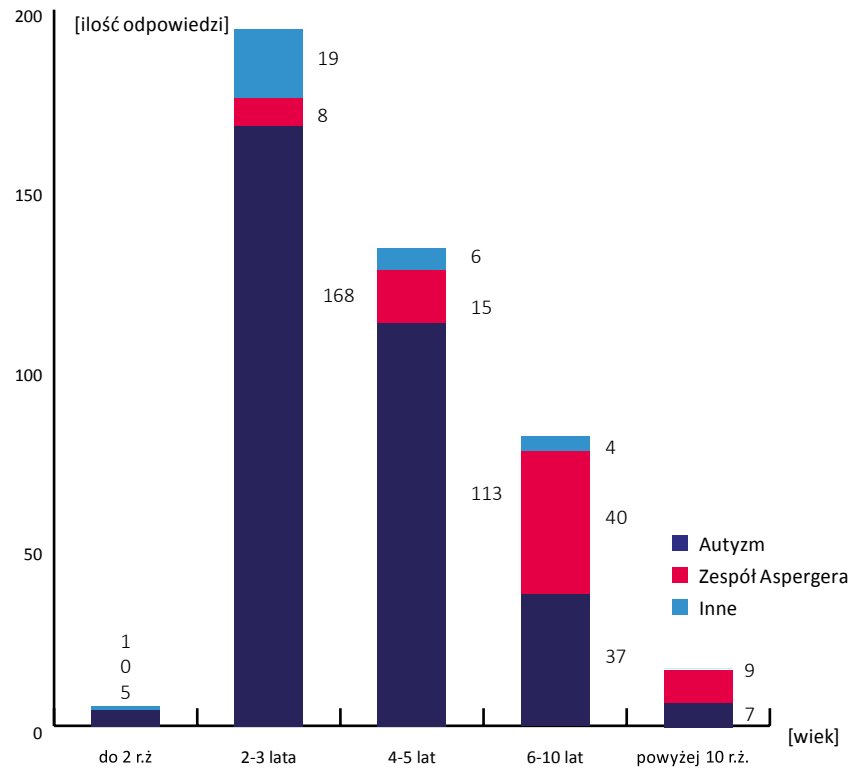
7.2.4. ROK OTRZYMANIA DIAGNOZY

W ostatnich latach liczba osób, u których diagnozuje się zaburzenia ze spektrum autyzmu rośnie w niezwykle szybkim tempie, co znalazło potwierdzenie w przeprowadzonym przez nas badaniu. Prognozuje się, że liczba nowo zdiagnozowanych osób rośnie (i będzie nadal rosła) o ok. 15% w skali roku. Z wysokim prawdopodobieństwem możemy wnioskować, że w 2015 roku w Polsce zdiagnozowano jeszcze więcej osób niż rok wcześniej- nasze ankiety nie dotarły jednak do tych osób (niedawna diagnoza skutkuje licznymi nowymi wyzwaniami, którym muszą stawić czoła).

7.2.5. ILE LAT MIAŁO DZIECKO W MOMENCIE OTRZYMANIA DIAGNOZY?

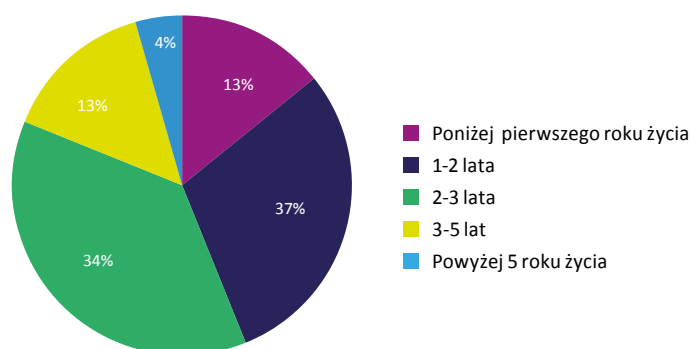
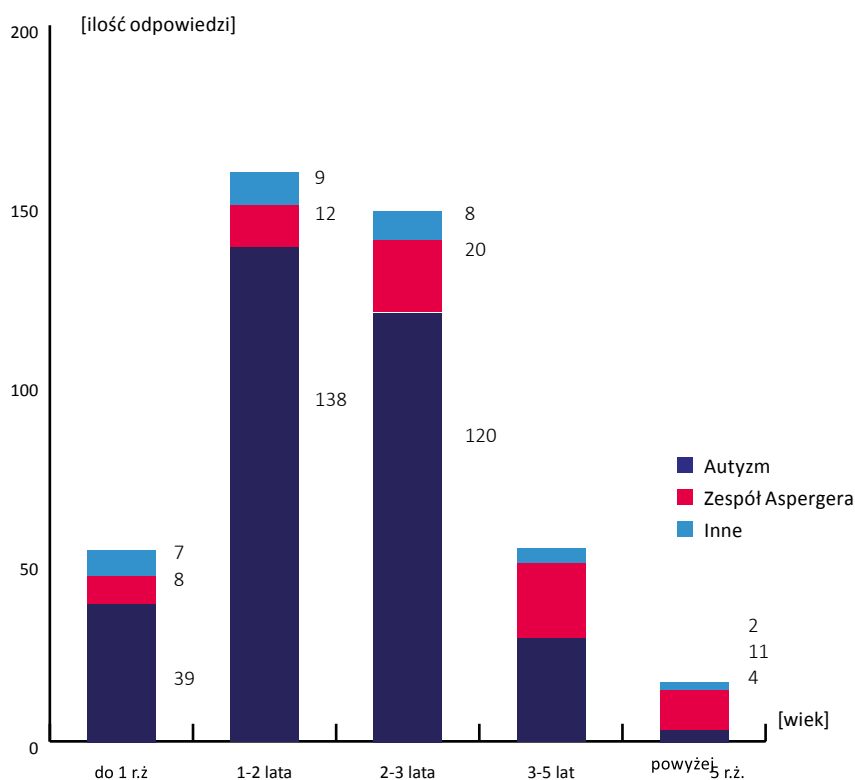

Jak wynika z naszych badań jedynie 46% dzieci otrzymało diagnozę przed ukończeniem 3 roku życia. Uważa się, że właśnie wtedy obserwujemy pełną manifestację kliniczną zaburzeń ze spektrum autyzmu. Jest to również czas, kiedy dzieci z zaburzeniami rozwojowymi zaczynają wyraźnie odstawać od zdrowych rówieśników. Wśród ankietowanych istnieje duża rozbieżność między wiekiem dziecka w momencie otrzymania diagnozy a postawionym rozpoznaniem. Połowa dzieci z autyzmem otrzymała diagnozę przed ukończeniem 3 roku życia. Dzieci z Zespołem Aspergera zostają prawidłowo zdiagnozowane zdecydowanie później- 70% z nich otrzymało diagnozę po 6 roku życia. Światowe doniesienia informują o tym, że prawidłowa diagnoza może być postawiona już w wieku 2 lat- jest ona rzetelna, wiarygodna i nie ulega zmianie w czasie. Tak szybkie rozpoznanie zaburzeń ze spektrum autyzmu umożliwiają m.in. wystandaryzowane narzędzia stosowane w wielu krajach: ADOS-2 (protokół bezpośredniej obserwacji dziecka) oraz ADI-R (wywiad kliniczny przeprowadzany z rodzicem lub opiekunem) będące tzw. złotym standardem diagnozy.

7.3. Przed diagnozą

7.3.1. KIEDY RODZICE LUB OPIEKUNOWIE OBSERWUJĄ PIERWSZE NIEPOKOJĄCE OBJAWY?

Połowa ankietyowanych rodziców uważa, że pierwsze niepokojące objawy zaobserwowali przed 2. rokiem życia dziecka. Większość z nich (159 osób) twierdzi, że nastąpiło to między 12 a 24 miesiącem. Dane te pokrywają się z odpowiedziami udzielonymi przez rodziców i opiekunów dzieci u których rozpoznano autyzm. W przypadku zdiagnozowanego Zespołu Aspergera tylko 28% respondentów zauważyło objawy przed 2. rokiem życia. Ponad połowa deklaruje natomiast, że pierwsze niepokojące objawy zauważyli pomiędzy 2 a 5 rokiem życia.

Od pierwszych objawów do diagnozy

Większość rodziców obserwuje pierwsze **objawy**:

Autyzm
1 - 2 rok życia

Zespół Aspergera
około 3. roku życia

Najwięcej dzieci zostaje zdiagnozowanych:

Autyzm
2 - 3 rok życia

Zespół Aspergera
około 8. roku życia

7.3.2. JAKIE ZACHOWANIA BUDZĄ NIEPOKÓJ?

Tabela 8 - zachowania budzące niepokój

Typ zachowania	%	liczba odpowiedzi
Brak lub kłopoty z mową	79,17 %	342
Trudności z nawiązywaniem relacji	65,74 %	284
Brak kontaktu wzrokowego	62,04%	268
Wolniejszy rozwój	47,45 %	205
Brak zdobywania nowych umiejętności	39,12%	169
Inne?	28,70 %	124

Tabela 9 - inne zachowania budzące niepokój

Typ zachowania	liczba odpowiedzi
Stereotypowa zachowanie lub zainteresowanie	27
Agresja lub autoagresja	20
Brak reakcji na imię lub nie wykonywanie poleceń opiekunów	16
Nadpobudliwość psychoruchowa	16
Brak umiejętności zabawy z rówieśnikami	15
Inne problemy z mową (zanik, echonalia, nieadekwatna do wieku)	13
Zaburzenie sensoryczne	13
Drastyczny regres	11
Wybiórczość pokarmowa	11
Nieuzasadnione napady hysterii, krzyku lub płaczu	10
Lęki	9
Stymulacje	8
Budzenie w nocy z płaczem	7
Natręctwa	7
Brak płaczu	5
Chodzenie na palcach	5
Ciągłe uciekanie	4

Najwięcej badanych osób (79%) było zaniepokojonych brakiem lub kłopotami z mową, które wystąpiły u ich dzieci. Ponad połowa twierdzi, że ich uwagę zwróciła trudność z nawiązywaniem relacji (66%) oraz brak kontaktu wzrokowego (62%). Inne niepokojące zachowania zgłaszane przez rodziców to przede wszystkim: stereotypowe zachowania i zainteresowania, agresja lub autoagresja oraz nadpobudliwość psychoruchowa. Wielu rodziców zaalarmowanych brakiem reakcji na imię udało się na konsultację do laryngologa podejrzewając, że dziecko nie słyszy.

7.3.3. U KOGO RODZICE SZUKAJĄ POMOCY?

Tabela 10 - miejsca, w których rodzice najczęściej szukają pomocy

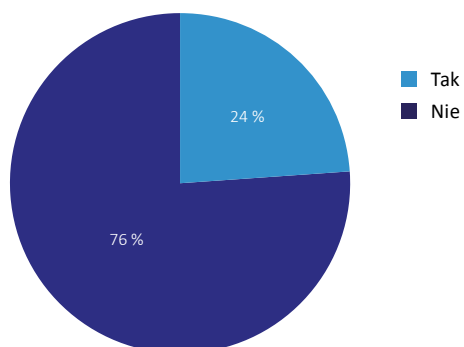
Miejsce	%	liczba odpowiedzi
U lekarza pierwszego kontaktu	47,45 %	205
U lekarza specjalisty (np. psychiatra)	36,65 %	154
U psychologa	35,42 %	153
W placówce, w której przebywało dziecko (żłobek, przedszkole, szkoła itp.)	8,56 %	37
U znajomych	6,02 %	26
Inne?	12,50 %	54

Tabela 11 - inne miejsca, w których rodzice szukają pomocy

Miejsce	liczba odpowiedzi
Poradnia psychologiczno-pedagogiczna	21
Logopeda	11
Znajomi lub rodzina	6
Szpital	2
Internet	2

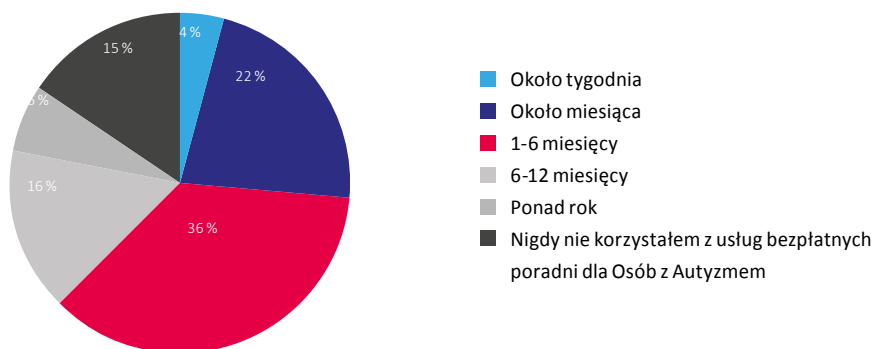
Blisko połowa rodziców (205 osób) pierwsze kroki po pomoc kieruje do lekarza na rejonie. Około 1/3 zgłasza swój niepokój do psychologa lub lekarza specjalisty.

7.3.4. CZY PO ZASYGNALIZOWANIU PROBLEMÓW ROZWOJOWYCH PEDIATRA (LUB INNY LEKARZ PIERWSZEGO KONTAKTU) OD RAZU SKIEROWAŁ DZIECKO DO PORADNI

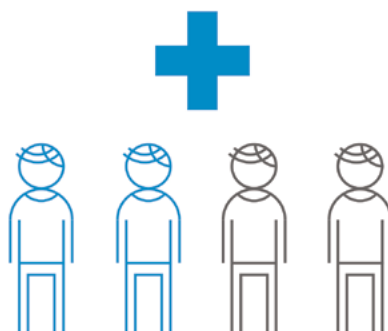

Reakcja lekarza pierwszego kontaktu w dużej mierze koreluje z miejscem zamieszkania osób biorących udział w badaniu. Jedynie 15% mieszkańców wsi po zasygnalizowaniu lekarzowi niepokojących objawów otrzymało skierowanie do poradni dla Osób z Autyzmem. W dużych miastach skierowanie takie otrzymało 40% ankietowanych.

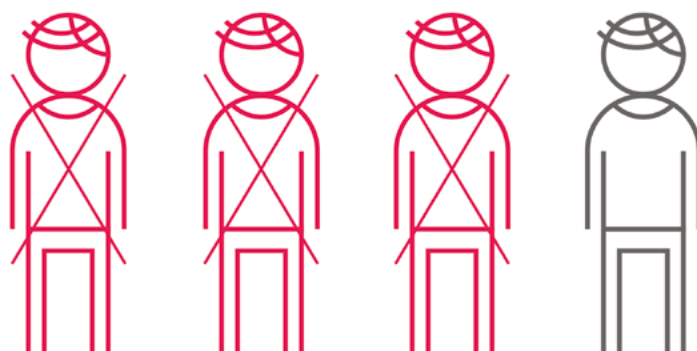
7.3.5. JAKI JEST CZAS OCZEKIWANIA NA PIERWSZĄ WIZYTĘ W PORADNI DLA OSÓB Z AUTYZMEM DZIECIĘCYM?

50% rodziców po zaobserwowaniu u dziecka pierwszych niepokojących zachowań szuka pomocy u lekarza pierwszego kontaktu (na regionie).

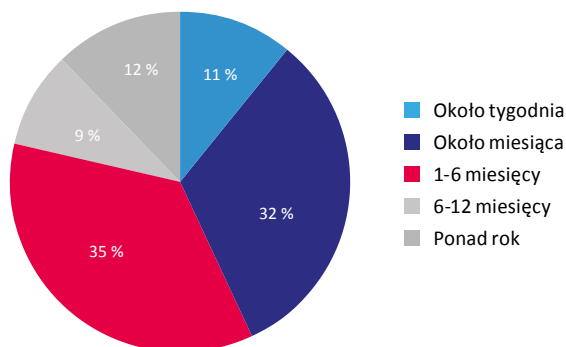

75% z nich wraca do domu bez skierowania do Poradni dla Osób z Autyzmem Dziecięcym

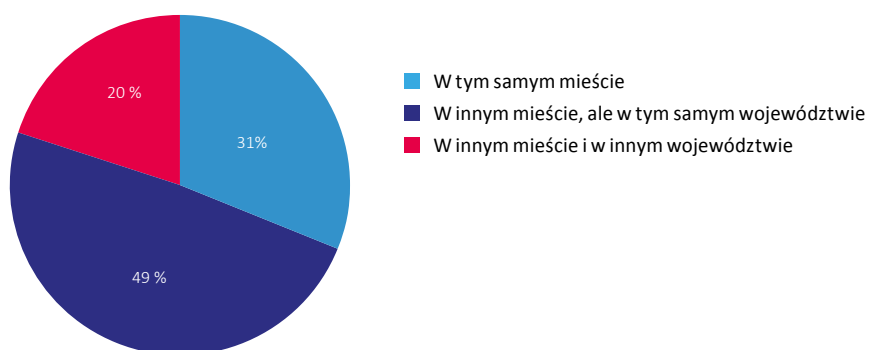
7.4. Diagnoza

7.4.1. JAK DŁUGO CZEKAŁEŚ NA PIERWSZĄ WIZYTĘ W PORADNI DLA OSÓB Z AUTYZMEM DZIECIĘCYM?

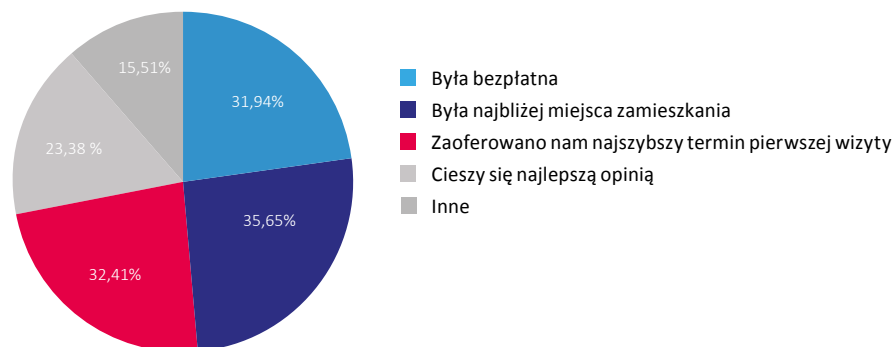
Ponad ¾ ankietowanych korzystających z bezpłatnych usług Poradni dla Osób z Autyzmem otrzymało diagnozę w czasie krótszym niż pół roku. 58% respondentów, którzy zdecydowali się na wykonanie odpłatnej diagnozy otrzymało ją w czasie krótszym niż 1 miesiąc.

7.4.2. JAK DALEKO OD MIEJSCA ZAMIESZKANIA ZNAJDUJE SIĘ PLACÓWKA, W KTÓREJ

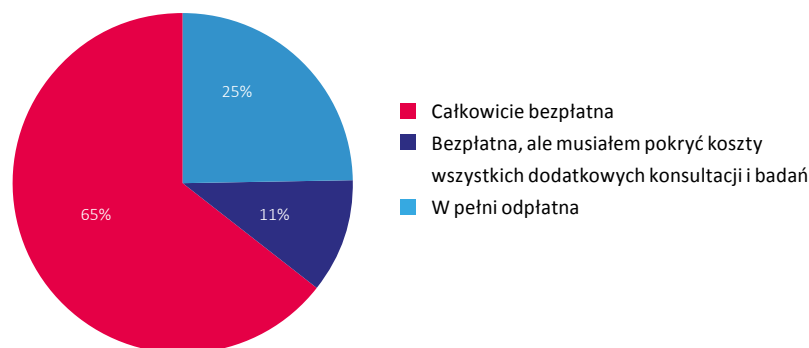
Najczęstszym powodem, dla którego rodzice decydują się diagnozować dziecko w mieście, w którym mieszkają jest fakt, że zaoferowano im bezpłatną diagnozę (42%). Rodzice podróżujący do innego miasta w tym samym województwie najchętniej wybierają placówkę, która znajduje się najbliżej ich miejsca zamieszkania (42%). Jak wynika z przeprowadzonych badań aż 1 na 5 osób diagnozuje swoje dziecko w innym mieście i w innym województwie. 46% ankietowanych decyduje się na tak daleką podróż, ponieważ placówka, którą wybrali cieszy się najlepszą opinią a 38% wybiera ją dlatego, że oferuje najszybszy termin pierwszej wizyty. Ponadto częstą motywacją (20%) jest fakt, że w danej placówce dziecko może być zdiagnozowane bezpłatnie.

7.4.3. DLACZEGO DIAGNOZOWAŁEŚ DZIECKO W TEJ PLACÓWCE?

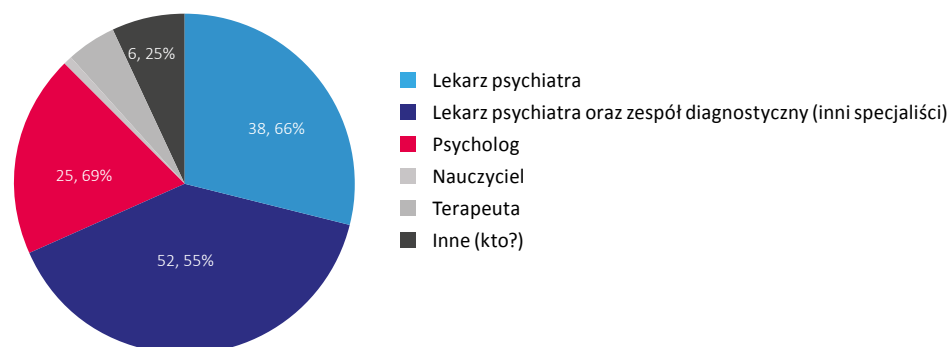
Trzy czynniki najczęściej brane pod uwagę przy wyborze placówki, w której będzie diagnozowane dziecko to odpowiednio: odległość od miejsca zamieszkania (154 osoby), szybki termin pierwszej wizyty (140 osób) oraz fakt, że w tym miejscu diagnoza jest bezpłatna (138 osób). Najczęstsze przyczyny podawane jako „Inne” to brak innej placówki w pobliżu lub fakt, że została ona polecona jako najlepsza.

7.4.4. DIAGNOZA BYŁA...?

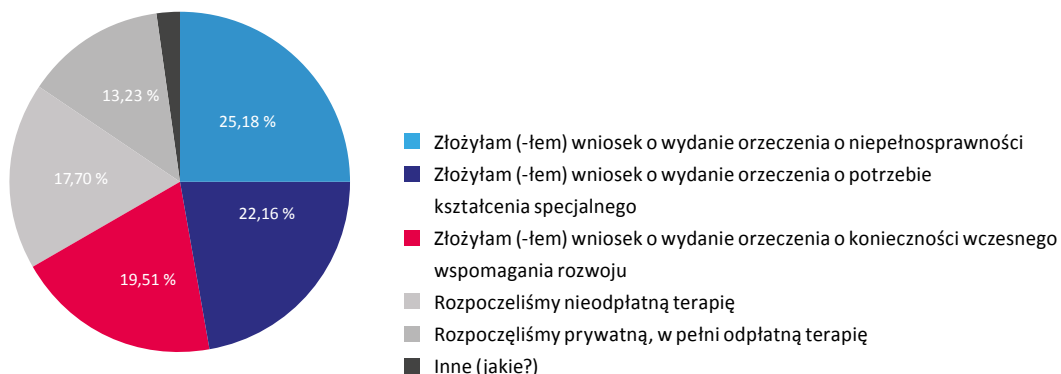
Jak wynika z deklaracji respondentów blisko 2/3 dzieci otrzymało bezpłatną diagnozę. Co czwarty rodzic decyduje się diagnozować swoje dziecko prywatnie, w pełni odpłatnie.

7.4.5. KTO POSTAWIŁ DIAGNOZĘ?

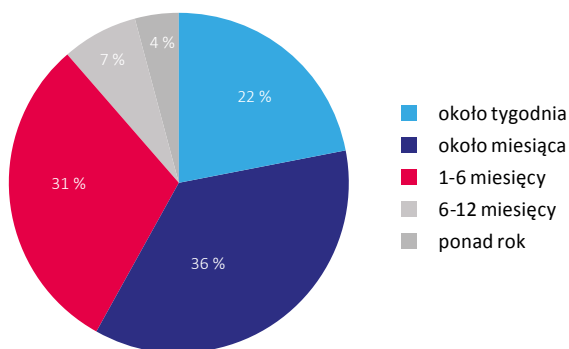

Co trzecia ankietowana osoba twierdzi, że diagnozę medyczną postawił psycholog, nauczyciel lub terapeuta. Tak nie powinno być! Ostateczną diagnozę, czyli rozpoznanie medyczne może postawić wyłącznie lekarz. Najczęściej stawia ją lekarz ze specjalizacją z psychiatrii, psychiatrii dzieci i młodzieży lub neurolog.

7.4.6. JAKIE DZIAŁANIA PODEJMUJĄ RODZICE/OPIEKUNOWIE PO OTRZYMANIU DIAGNOZY?

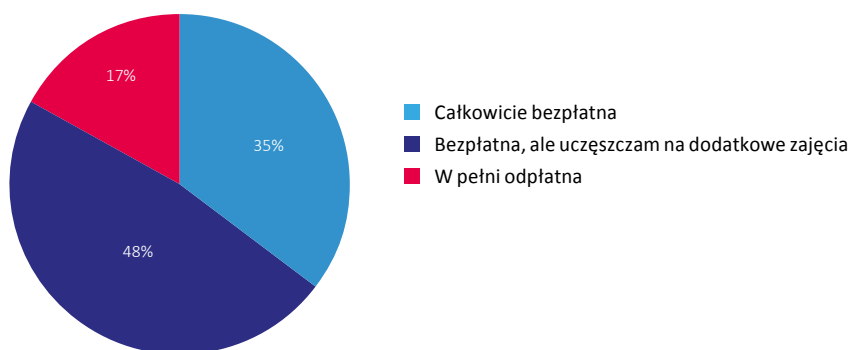

7.5. Terapię

25% osób biorących udział w badaniu zadeklarowało, że regularną, w pełni odpłatną terapię rozpoczęli jeszcze przed otrzymaniem diagnozy. Po diagnozie ponad połowa dzieci rozpoczęła terapię w czasie krótszym niż 1 miesiąc.

7.5.2. AKTUALNIE PROWADZONA TERAPIA JEST:

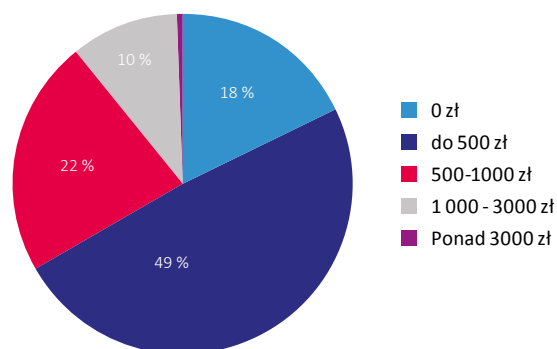
Blisko 2/3 ankietowanych uczęszcza z dzieckiem na płatną terapię- jako dodatkowe zajęcia bądź jako jedyna forma terapii.

7.5.3. NAJCZĘŚCIEJ STOSOWANE FORMY TERAPII

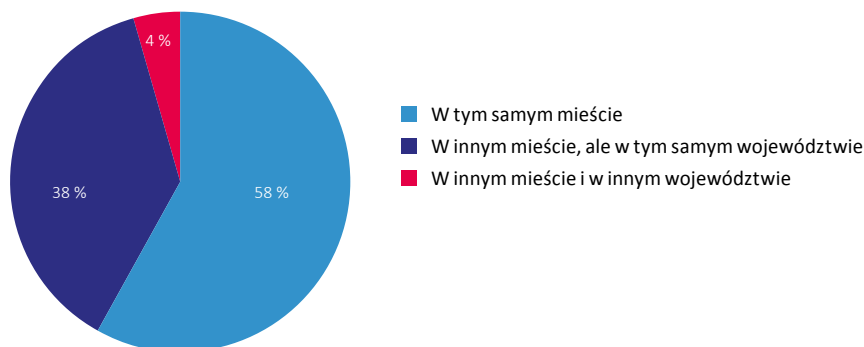
Osoby wśród których przeprowadzono ankietę zostały poproszone o wskazanie pięciu ich zdaniem najważniejszych form terapii z jakich obecnie korzystają ich dzieci. Pytanie miało charakter otwarty. Zdaniem naszych ankietowanych najważniejsze formy terapii to kolejno: Integracja Sensoryczna (57%), zajęcia logopedyczne (52%), zajęcia z psychologiem (30%), terapia behawioralna (29%) oraz zajęcia z pedagogiem (18%).

7.5.4. JAKĄ KWOTĘ MIESIĘCZNIE PRZEZNACZASZ NA TERAPIĘ DZIECKA?

Blisko 2/3 respondentów co miesiąc przeznaczają na terapię dziecka nie więcej niż 500 zł. Co piąta osoba przeznaczają miesięcznie od 500 do 1.000 zł, a co dziesiąta od 1.000 do 3.000 zł.

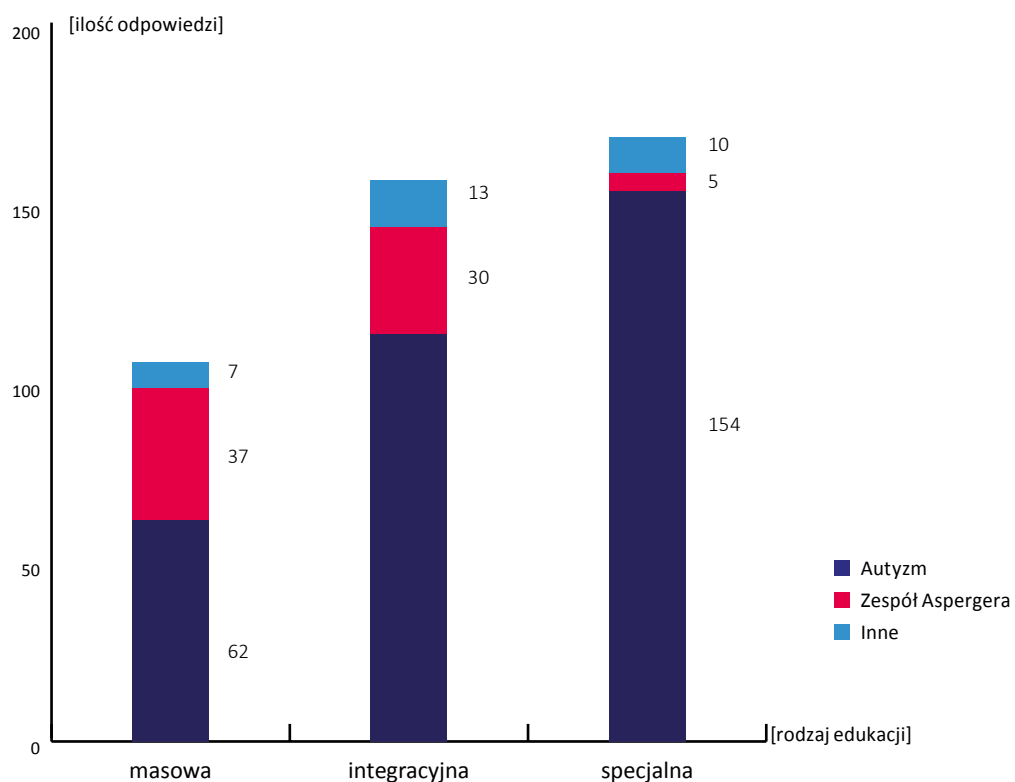
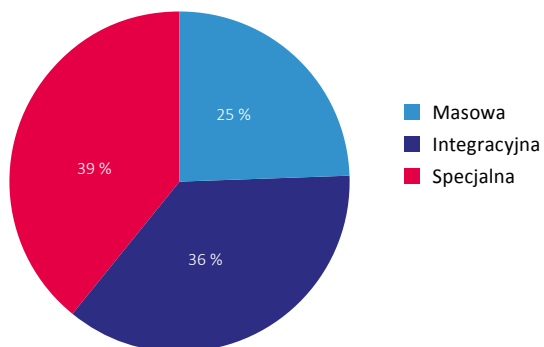
7.5.5. JAK DALEKO OD MIEJSCA ZAMIESZKANIA PROWADZONA JEST TERAPIA?

Zdecydowana większość dzieci (96%) uczęszcza na terapię w niedalekiej odległości od miejsca zamieszkania- w tym samym mieście lub innym mieście, ale w tym samym województwie.

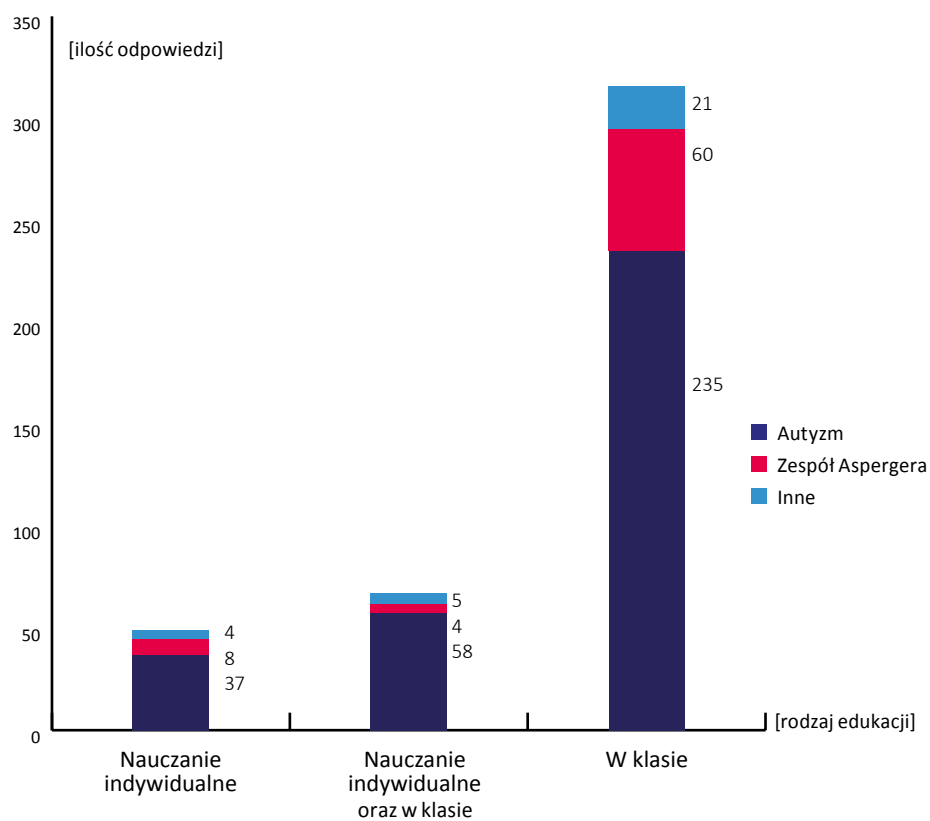
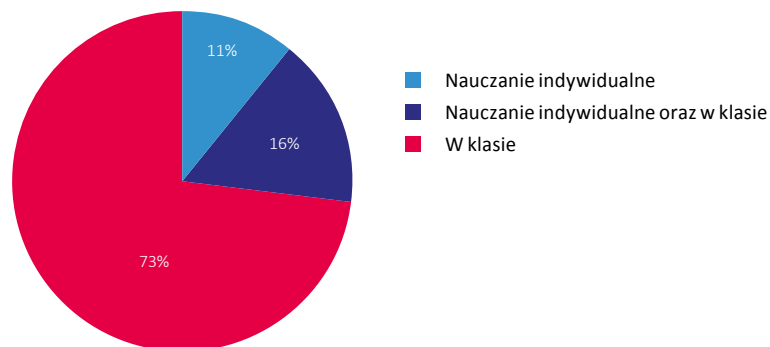
7.6. Edukacja

7.6.1. DO JAKIEGO RODZAJU PLACÓWKI UCZĘSZCZA OBECNIE DZIECKO?

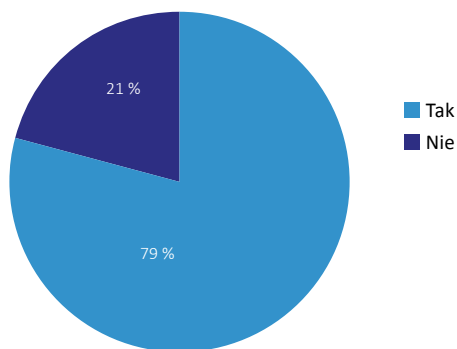
Według informacji podanych w ankietach 51% osób z Zespołem Aspergera uczęszcza do szkół masowych. W przypadku autyzmu jedynie co piąte dziecko uczy się placówce masowej, natomiast 47% korzysta z zajęć w placówkach specjalnych.

7.6.2. W JAKIEJ FORMIE SĄ PROWADZONE ZAJĘCIA?

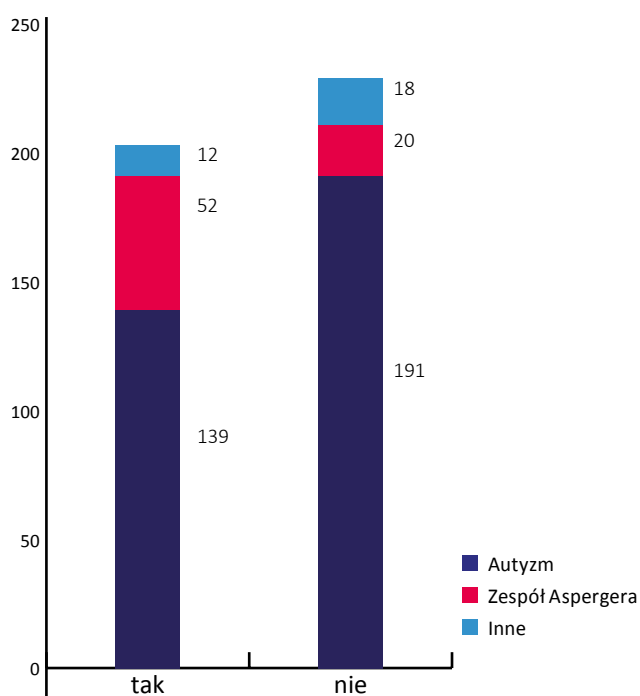
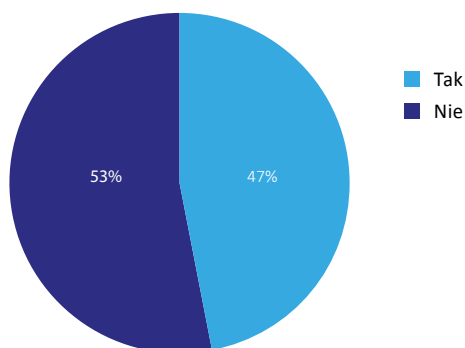
Z danych uzyskanych w badaniu wynika, że najczęściej zajęcia dla osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu są prowadzone w klasie: zarówno w przypadku autyzmu (71%) jak i Zespołu Aspergera (83%). Co 10 osoba z zaburzeniami ze spektrum autyzmu (zarówno z autyzmem jak i Zespołem Aspergera) korzysta z nauczania indywidualnego.

7.6.3. CZY UDAŁO CI SIĘ ZAPISAĆ DZIECKO DO PIERWSZEJ WYBRANEJ PRZEZ CIEBIE PLACÓWKI?

Z przeprowadzonego badania wynika, że 1 na 5 rodziców ma trudności z zapisaniem dziecka do pierwszej wybranej placówki.

7.6.4. CZY BYŁAŚ(EŚ) KIEDYKOLWIEK WZYWANA(Y) DO PLACÓWKI, DO KTÓREJ UCZĘSZCZA TWOJE DZIECKO Z POWODU WYSTĄPIENIA ZACHOWAŃ NIEPOŻĄDANYCH? („DZIECKO JEST NIEGRZECZNE”, „NIE WYKONUJE POLECEŃ NAUCZYCIELA” ITP.)

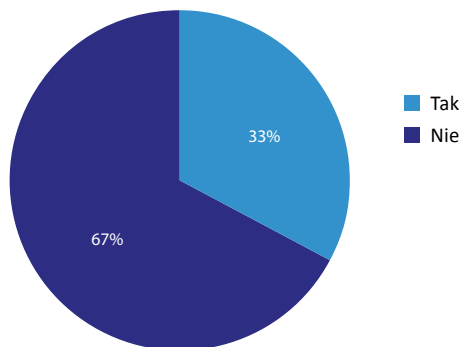
72%

rodziców osób z Zespołem Aspergera było wzywanych do szkoły z powodu wystąpienia zachowań niepożądanych ("dziecko jest niegrzeczne", "nie wykonuje poleceń nauczyciela" itp.)

42%

rodziców dzieci z autyzmem było wzywanych do szkoły z powodu wystąpienia zachowań niepożądanych (dziecko jest niegrzeczne", „nie wykonuje poleceń nauczyciela” itp.)

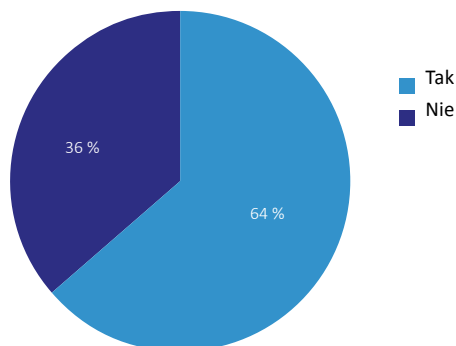
7.6.5. CZY SUGEROWANO CI JAKO ROZWIĄZANIE PROBLEMÓW INDYWIDUALNE NAUCZANIE DZIECKA?

Co trzeci zapytany przez nas rodzic przyznaje, że spotkał się z sugestią zmiany formy zajęć na nauczanie indywidualne z powodu trudnych zachowań dziecka. Najczęściej takie rozwiązanie było sugerowane mieszkańcom wsi (40%), a najrzadziej osobom mieszkającym w dużych miastach (21%).

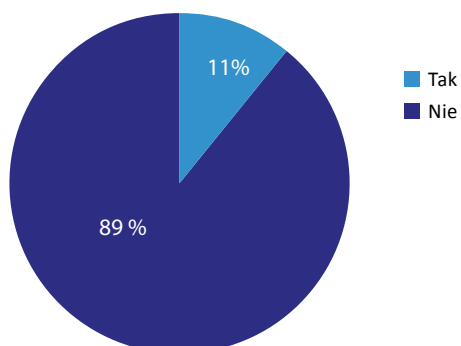
7.7. Inne

7.7.1. CZY KORZYSTASZ Z MOŻLIWOŚCI ZBIERANIA 1% NA SUBKONTO TWOJEGO DZIECKA?

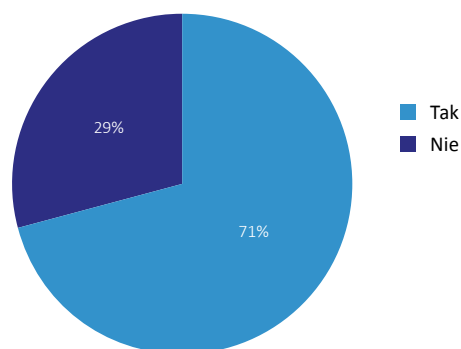
Blisko 2/3 ankietowanych rodziców korzysta z możliwości zbierania 1% na subkonto swojego dziecka.

7.7.2. CZY W ZWIĄZKU ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI TWOJEGO DZIECKA MUSIELIŚCIE ZMIENIĆ MIEJSCE ZAMIESZKANIA?

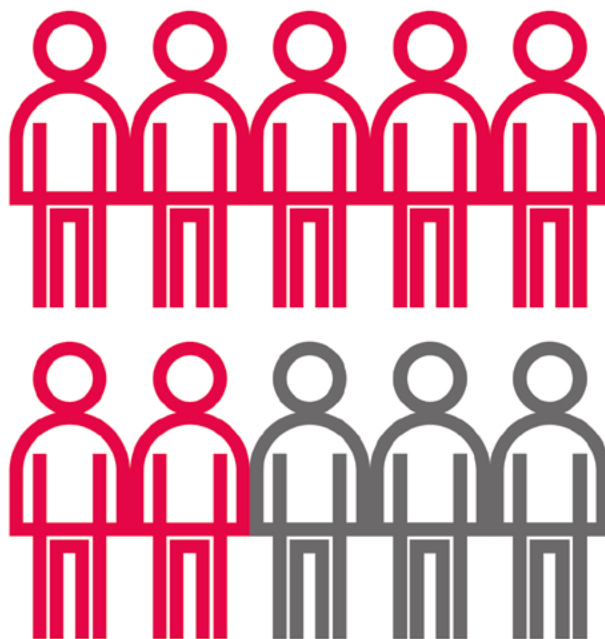

Wyniki ankiet ujawniły, że po otrzymaniu diagnozy 1 na 10 rodzin decyduje się zmienić miejsce zamieszkania z uwagi na specjalne potrzeby dziecka.

7.7.3. CZY W ZWIĄZKU ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI TWOJEGO DZIECKA KTÓRYŚ Z OPIEKUNÓW ZREZYGNOWAŁ Z PRACY ZAWODOWEJ?

Aż 7 na 10 badanych zrezygnowało z pracy zawodowej w związku z koniecznością opieki nad dzieckiem z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Ponadto wiele osób deklaruje, że swoją aktywność zawodową musieli ograniczyć do minimum.

7 na 10 rodziców
zrezygnowało z pracy
zawodowej w związku
z koniecznością opieki
nad dzieckiem.

„Konieczne jest zainteresowanie całego świata, by pokonać stygmatyzację, brak wiedzy w społeczeństwie oraz nieadekwatne systemy pomocy. Obecne badania potwierdzają, że wczesna interwencja może pomóc osobom z autyzmem osiągnąć znaczny postęp w rozwijaniu swoich umiejętności. Nadszedł czas, by działać na rzecz bardziej włączającego społeczeństwa, podkreślać zdolności osób dotkniętych autyzmem oraz zapewnić im możliwość pełnej realizacji swojego potencjału. Pracujmy dalej ramię w ramię z osobami z autyzmem, pomóżmy im doskonalić swoje mocne strony i pokonać trudności, na jakie napotykają. Osoby te powinny wieść produktywne życie, ponieważ takie jest ich przyrodzone prawo.” Sekretarz Generalny ONZ, Ban Ki-moon.”

Sekretarz Generalny ONZ, Ban Ki-moon.

Tabela 12 - miejsca, w których można otrzymać nieodpłatną pomoc w ramach kontraktów z NFZ

Województwo	NAZWA ŚWIADCZENIODAWCY	ADRES
Dolnośląskie	WROCŁAWSKIE CENTRUM ZDROWIA SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ	PODRÓŻNICZA 26-28, WROCŁAW-FABRYCZNA
Dolnośląskie	CENTRUM NEUROPSYCHIATRII „NEUROMED” SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ	BIĄŁOWIESKA 74A, WROCŁAW
Dolnośląskie	DZIENNY OŚRODEK PSYCHIATRII I ZABURZEŃ MOWY DLA DZIECI I MŁODZIEŻY	WOŁOWSKA 9, WROCŁAW
Dolnośląskie	CENTRUM REHABILITACJI I NEUROPSYCHIATRII „CELESTYN”	MIKOSZÓW 27, MIKOSZÓW
Dolnośląskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ OŚRODEK NEUROPSYCHIATRII DZIECIĘCEJ	ADAMA ASNYKA 49/1-2, LEGNICA
Lubelskie	CENTRUM WIELOSPECJALISTYCZNEJ OPIEKI AMBULATORYJNEJ NZOZ MARMED M. WIADROWSKI	JARZĘBINOWA 4, ŚWIDNIK
Lubelskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ CENTRUM TERAPII AUTYZMU ALPHA	CICHA 10, LUBLIN
Lubelskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ SANUS	MAGNOLIOWA 2, LUBLIN
Lubuskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ OŚRODEK DIAGNOSTYCZNO-LECZNICZO-REHABILITACYJNY ELFIK LACHOWICZ-WOŁOSZYN GRAŻYNA	JANA Z KOLNA 4, ZIELONA GÓRA
Łódzkie	CENTRUM EDUKACYJNO-REHABILITACYJNE „SZANSA”	WYSOKA 21, PIOTRKÓW TRYBUNALSKI
Łódzkie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ FUNDACJI POMOCY DZIECIOM „JAŚ I MAŁGOSIA”	TATRZAŃSKA 105, ŁÓDŹ-GÓRNA,
Łódzkie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ NAVICULA-CENTRUM	CHOCIANOWICKA 198, ŁÓDŹ-GÓRNA,
Łódzkie	OŚRODEK OPIEKUŃCZO-REHABILITACYJNY DLA DZIECI NIEPEŁNOSPRAWNYCH	STEFANA BATOREGO 64H, SKIERNIEWICE,
Małopolskie	EFFATHA OŚRODEK DLA OSÓB Z AUTYZMEM	SZOPKARZY 8, KRAKÓW
Małopolskie	MALTAŃSKI OŚRODEK WCZESNEJ INTERWENCJI	UL. KASZTANOWA 4A, KRAKÓW-KROWDRZA,
Małopolskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ - PUNKT WCZESNEJ INTERWENCJI	OKRĘŻNA 4A, TARNÓW
Mazowieckie	INSTYTUT PSYCHIATRII I NEUROLOGII	SOBIESKIEGO 9, WARSZAWA
Mazowieckie	NZOZ PORADNIA REHABILITACYJNA DLA DZIECI „KRASNAŁ”	PANCERA FELIKSA 1 10, WARSZAWA
Mazowieckie	OŚRODEK WCZESNEJ INTERWENCJI	PILICKA 21, WARSZAWA
Mazowieckie	SAMODZIELNY WOJEWÓDZKI PUBLICZNY ZESPÓŁ ZAKŁADÓW PSYCHIATRYCZNEJ OPIEKI ZDROWOTNEJ IM. DR BARBARY BORZYM W RADOMIU	KRYCHNOWICKA 1, RADOM

Województwo	NAZWA ŚWIADCZENIODAWCY	ADRES
Mazowieckie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ „MINI-MED” OŚRODEK REHABILITACJI DZIECI Z ZABURZENIAMI WIEKU ROZWOJOWEGO	PŁOCK
Mazowieckie	OŚRODEK DIAGNOSTYCZNO TERAPEUTYCZNY	NIECHODZKA 14A, CIECHANÓW
Mazowieckie	FUNDACJA SYNOPSIS OŚRODEK DLA DZIECI I OSÓB DOROSŁYCH Z AUTYZMEM ORAZ INNYMI ZABURZENIAMI ROZWOJOWYMI PODMIOT LECZNICZY	ONDRASZKA 3, WARSZAWA
Mazowieckie	MAZOWIECKIE CENTRUM NEUROPSYCHIATRII SP. Z O.O.	ZAGÓRZE
Mazowieckie	ALICJA SIENICKA OŚRODEK DIAGNOSTYCZNO REHABILITACYJNY	POZIOMKOWA 12, OSTROŁĘKA
Podkarpackie	SAMODZIELNY PUBLICZNY ZESPÓŁ OPIEKI ZDROWOTNEJ NR 1 W RZESZOWIE	TADEUSZA CZACKIEGO 2, RZESZÓW
Podlaskie	NZOZ OŚRODEK STYMULACJI ROZWOJU DLA DZIECI W ŁOMŻY	SZ. ZAMBROWSKA 1/27, ŁOMŻA
Podlaskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ AXON LESZEK TWAROWSKI	ANTONIUKOWSKA 11/1.7, BIAŁYSTOK
Pomorskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ PORADNIA DLA OSÓB Z AUTYZMEM	FRYDERYKA CHOPINA 42, GDAŃSK
Pomorskie	CENTRUM OPIEKI MEDYCZNEJ W SŁUPSKU	PRZEMYSŁOWA 11A, SŁUPSK
Świętokrzyskie	PORADNIA DLA OSÓB Z AUTYZMEM W KIELCACH	MIESZKA I 79, KIELCE
Świętokrzyskie	PRZYCHODNIA SYNTONIA	PODGÓRSKA 20, KIELCE
Warmińsko - mazurskie	WOJEWÓDZKI SPECJALISTYCZNY SZPITAL DZIECIĘCY IM. PROF. DR STANISŁAWA POPOWSKIEGO W OLSZTYNIE	ŻOŁNIERSKA 18A , OLSZTYN
Wielkopolskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ ZESPÓŁ PORADNI SPECJALISTYCZNYCH LOG-MED	GRANICZNA 1B, GNIEZNO
Wielkopolskie	NIEPUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ CENTRUM OPIEKI MEDYCZNEJ „AUTYZM”	GEN. ANDERSA 26, KOSZALIN
Pomorskie	RENATA KOSNOWSKA	WOJSKA POLSKIEGO 19/5, SŁUPSK

8. Bibliografia

- Autism. 2007 Sep;11(5):453-63; The economic consequences of autistic spectrum disorder among children in a Swedish municipality. Järbrink K1
- Centers for Disease Control and Prevention: www.cdc.gov
- Charman T, Baron-Cohen S. Screening for autism spectrum disorders in populations. W: Charman T, Stone W. red. Social and communication development in autism spectrum disorders: early identification, diagnosis and treatment. New York: The Guilford Press; 2006
- Durkin MS, Maenner MJ, Meaney FJ, Socioeconomic inequality in the prevalence of autism spectrum disorder: evidence from a U.S. cross-sectional study, PLoS One. 2010
- Elsabbagh M, Divan G, Yun-Joo Koh YJ et al.. Global prevalence of autism and other pervasive developmental disorders. Autism Res. 2012
- GUS, Baza Demografia: www.demografia.stat.gov.pl/bazademografia/
- H. Remschmidt et al. Child and Adolescent Psychiatry in Europe: Historical Development Current Situation Future Perspectives, Steinkopff, 1999
- Komunikat z badań CBOS, Społeczny obraz autyzmu, Warszawa, marzec 2015, Nr 47/2015
- Medyczna baza danych PubMed: www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed
- MEN, Departament Zwiększania Szans Edukacyjnych, Kształcenie uczniów z autyzmem, Warszawa, 11 września 2012
- MEN, Jagielska G, Seria One są wśród nas: Dziecko z autyzmem i Zespołem Aspergera w szkole i przedszkolu. ORE, Warszawa 2010
- Naczelna Izba Lekarska, Informacje statystyczne: www.nil.org.pl/rejestry/centralny-rejestr-lekarzy/informacje-statystyczne
- NFZ, Informator o zawartych umowach: www.nfz.gov.pl/o-nfz/informator-o-zawartych-umowach
- Ogólnopolski Informator o Czasie Oczekiwania na Świadczenia Medyczne: www.kolejki.nfz.gov.pl
- Paul T. Shattuck , Postsecondary Education and Employment Among Youth With an Autism Spectrum Disorder
- Pietras T., Witusik A., Gałeczki P., Autyzm – epidemiologia, diagnoza i terapia, Wydawnictwo Continuo, 2010
- Pisula E., Małe dziecko z autyzmem. Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne; 2005
- Rybakowski F., Białek A., Chojnicka I. i in. Zaburzenia ze spektrum autyzmu – epidemiologia, objawy, współzachorowalność i rozpoznawanie, Psychiatria Polska 2014; 48(4): 653–665
- System Informacji Oświatowej: www.sio.men.gov.pl
- WHO, Autism spectrum disorders & other developmental disorders. From raising awareness to building capacity

Fundacja JiM

ul. Tatrzńska 105
93-279 Łódź
+48 42 643 46 70
help@jim.org

www.jim.org